

การศึกษาตัดแปลงวรรณกรรมเป็นบทละครเพลง : กรณีศึกษาหลายชีวิต

Submitted date: 19 January 2021

Revised date: 2 March 2021

Accepted date: 8 March 2021

ปริดา มโนมัยพิบูลย์^๑

บทคัดย่อ

ในงานวิจัยสร้างสรรค์เรื่อง “การศึกษาตัดแปลงวรรณกรรมเป็นบทละครเพลง : กรณีศึกษาหลายชีวิต” ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์กลวิธีและกระบวนการสร้างบทละครเพลงจากวรรณกรรมเพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างบทละครเพลงแบบหลายโครงเรื่อง ผู้วิจัยเลือกวรรณกรรมเรื่อง *หลายชีวิต* ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งมีการใช้กลวิธีการเล่าแบบหลายโครงเรื่อง มาพัฒนาเป็นบทละครเพลงที่ผู้ชมสามารถติดตามและเข้าใจทุกชีวิตของตัวละครได้ และสามารถสื่อแก่นความคิดของเรื่องสู่ผู้ชมละครได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยเลือกที่จะรักษาการเล่าเรื่องแบบหลายโครงเรื่องอันเป็นรูปแบบที่โดดเด่นของวรรณกรรมเรื่องนี้เอาไว้ในบทละครเพลงโดยเลือกเล่าทั้ง ๑๑ เรื่องย่อยของ ๑๑ ตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรมให้ครบถ้วนทั้งหมด ผู้วิจัยตั้งต้นจากการสร้างบทละครพูดที่สมบูรณ์ขึ้นมาก่อนแล้วจึงพัฒนาจากบทละครพูดสู่บทละครเพลง ผู้วิจัยพบว่าการตัดแปลงเรื่องราวจากวรรณกรรม *หลายชีวิต* เป็นบทละครเพลง แม้จะมีหลายโครงเรื่อง แต่ก็สามารถกระตุ้นให้ผู้ชมติดตามเรื่องได้ จนผู้ชมได้รับความคิดหลักในที่สุด

คำสำคัญ: การตัดแปลงบทละคร, การตัดแปลงวรรณกรรม, ละครเพลง, หลายชีวิต, หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

^๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A study of adaptation from a novel to a musical :

A case study of Many Lives

Parida Manomaiphibul^๑

Abstract

This practice-oriented research “A study of the adaptation from a novel to a musical: A case study of Many Lives” investigates the possibilities of approaches and processes regarding creating a musical from literary text. The aim of this research is to gain knowledge of how to write a musical with multi-plot narrative. The researcher has decided to adapt M.R. Kukrit Pramoj’s *Many Lives*, with its multi-storyline structure, into a musical with multi-plot structure that follows all 11 protagonists of 11 stories such that they can be understood and appreciated by the audience. This musical will effectively deliver its main message to the audience through its complex structure.

The researcher has decided to keep all 11 storylines concerning 11 characters whose lives only interact in the same ferry accident. The researcher initially wrote a complete straight play, but subsequently revised it into a musical. It is found that the adaptation of *Many Lives* from literary text to musical theatre, despite its unconventional structure, can keep the interest of the audience, as well as effectively deliver its main message.

Keyword: Theatrical Adaptation, Literary Adaptation, Musical, Many Lives, Kukrit Pramoj, M.R.

^๑ Assistant professor in Department of Dramatic Arts, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

๑. บทนำ

ปัจจุบันละครเพลง (Musical) เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในสังคมไทย จะเห็นได้ว่ามีงานละครเพลงถูกผลิตมาสู่สายตาสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นจากเอกชนหรือมหาวิทยาลัย จำนวนกว่าครึ่งของละครเพลงเหล่านี้ มีการดัดแปลงมาจากวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าในประเทศไทย ยังไม่มีตำราหรืองานวิจัย ที่ศึกษาทฤษฎีและกระบวนการดัดแปลงบทละครเพลงจากวรรณกรรมอย่างจริงจัง งานวิจัยส่วนมากที่พบจะเป็นในเชิงศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมต้นฉบับกับละครเพลงเท่านั้น

ผู้วิจัยเลือกวรรณกรรมเรื่อง *หลายชีวิต* ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นกรณีศึกษาในการสร้างบทละครเพลง ทั้งนี้ วรรณกรรมเรื่อง *หลายชีวิต* ได้รับความนิยมจากผู้อ่านนับตั้งแต่ระยะเวลาที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ จวบจนปัจจุบัน และได้ถูกใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย และความเชื่อและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน จึงกล่าวได้ว่า *หลายชีวิต* เป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่า และแก่นความคิดที่เป็นสากลไม่ว่าในยุคสมัยใด ที่สำคัญวรรณกรรมเรื่องนี้ใช้กลวิธีการเล่าแบบหลายโครงเรื่อง กล่าวคือ ใช้หลายเรื่องสั้นมาประกอบกันเป็นวรรณกรรมเรื่องยาว ซึ่งนับเป็นความยากและท้าทายอย่างสูงในการดัดแปลงเป็นบทละครเพลง ซึ่งมีขั้นตอนการเล่าเรื่องแบบใช้โครงเรื่องหลักเพียงโครงเดียว ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การดัดแปลงวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นบทละครเพลงจะเป็นกรณีศึกษาที่มีประโยชน์อย่างสูงในวงการวิชาการและวิชาชีพการเขียนบทละคร

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดการดัดแปลงวรรณกรรมเป็นบทละครเพลง

๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการสร้างบทละครเพลงแบบหลายโครงเรื่อง (multi-plot) จากวรรณกรรมเรื่องยาวที่ประกอบด้วยหลายเรื่องสั้น

๒.๓ เพื่อศึกษาการสร้างบทละครเพลงแบบหลายโครงเรื่องเพื่อนำเสนอแก่นความคิดเรื่องผลของกรรม ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง *หลายชีวิต*

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดการวิเคราะห์บทละครและกระบวนการและขั้นตอนการดัดแปลงบทละคร ตลอดจนแนวคิดเรื่องการสร้างบทละครมาใช้ในการสร้างสรรค์บทละครเพลงเรื่อง หลายชีวิต โดยเริ่มจากการศึกษาวิเคราะห์บทต้นทางหรือวรรณกรรมต้นฉบับ ผู้วิจัยศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ของบทละคร จากนั้น จึงเลือกโครงสร้างของบทละครและรูปแบบของเส้นเรื่องที่เหมาะสมจะใช้ โดยผู้วิจัยหวังว่าการใช้การวิเคราะห์โครงสร้างบทละครจะทำให้ผู้วิจัยพบวิธีการจัดลำดับและเรียบเรียงบทละคร เพื่อให้สามารถสะท้อนความคิดหลักของเรื่องได้

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการสร้างบทละครเพลงจากตำรา หนังสือและบทละครเพลงเรื่องต่าง ๆ แล้ว ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้มาออกแบบโครงเรื่องสร้างตัวละคร และเขียนบทละครเรื่องหลายชีวิตในรูปแบบของบทละครพูด (Straight Play) ขึ้น และทดลองจัดแสดงเป็นละครเวทีเต็มรูปแบบระหว่างวันที่ ๒๕ มกราคม - ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ ศูนย์ศิลปการละครสดใส พันธุมโกมล คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากนั้น ผู้วิจัยได้นำความเห็นของผู้กำกับการแสดง ผู้ประพันธ์ดนตรี ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้ชม มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อหาโครงสร้างการเล่าเรื่องหลายชีวิตที่เหมาะสมในรูปแบบละครเพลง แล้วจึงเข้าสู่กระบวนการเดิม อันได้แก่การออกแบบโครงเรื่อง สร้างตัวละคร และเขียนบทละครอีกครั้ง แต่เป็นในโครงสร้างของละครเพลง แล้วจึงนำร่างของบทละครเพลงนี้มาพัฒนาร่วมกับผู้กำกับการแสดงและผู้ประพันธ์ดนตรีเพื่อวางเพลงและวางภาพที่จะเกิดขึ้นบนเวที ประพันธ์เนื้อเพลงและทำนองเพลง จนได้ทดลองจัดแสดงเป็นละครเพลงเต็มรูปแบบระหว่างวันที่ ๑๔ สิงหาคม - ๑ กันยายน ๒๕๖๒ ณ ศูนย์ศิลปการละครสดใส พันธุมโกมล คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๔.๑ แนวคิดในการดัดแปลงบทละครจากวรรณกรรม

ในการศึกษาการดัดแปลงวรรณกรรมต้นฉบับสู่บทละครเพลงเพื่อนำไป

จัดแสดงในขั้นต้นนั้น Hutcheon (2006, p. 38-40) เรียกว่า telling to showing หรือ การดัดแปลงจาก “คำ” ไปสู่การ “ทำ” Hutcheon ได้อธิบายกระบวนการดังกล่าวเพิ่มเติมไว้ดังนี้

การดัดแปลงที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ การย้ายจากการเล่าเรื่องด้วย “คำ” ไปสู่การเล่าเรื่องด้วย “ทำ” ให้เห็น หรือจากตัวหนังสือไปสู่การแสดงนั่นเอง...การย้ายจากเล่าเรื่องด้วยคำเป็นทำ ให้เห็นนั้น การแสดงจะต้องแสดงให้เห็นว่า การบรรยายเรื่อง กลวิธี การเล่าเรื่อง และการนำเสนอความคิดหลัก แปลงไปสู่คำพูด การกระทำ เสียงและภาพได้อย่างไรบ้าง... เวลาที่นักทฤษฎีพูดถึงการดัดแปลงจากหนังสือไปสู่การแสดง ส่วนสำคัญที่ขบขันคือ ภาพที่เปลี่ยนจากภาพในจินตนาการมาสู่ภาพจริงที่ปรากฏให้เห็นทางสายตา

(Hutcheon, 2006, p. 38-40)

จากคำกล่าวของ Hutcheon จะเห็นได้ว่าการดัดแปลงจาก telling to showing คือต้องพิจารณาการดัดแปลงทั้งวิธีการเล่าเรื่อง การบรรยาย ความคิดหลักของเรื่อง รวมถึงภาพบรรยายต่าง ๆ ที่ผู้อ่านต้องจินตนาการไปเป็นสิ่งที่ผู้ชมจะเห็นในการแสดง นอกจากกระบวนการดังกล่าวแล้ว ส่วนสำคัญอีกส่วนคือ ผู้ดัดแปลงบทจะต้องเลือกวิธีการนำเสนอใหม่ให้เหมาะสม Duangpattra (2001, p. 160-161) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า

สิ่งแรกที่ผู้ดัดแปลงจะต้องทำก่อนลงมือดัดแปลงคือการศึกษา และเข้าใจบทต้นทางอย่างดีเสียก่อน ผู้ดัดแปลงงานจึงจะสามารถสื่อสารงานให้ออกมาอย่างมีประสิทธิภาพ ... หลังจากผู้จัดทำบทแน่ใจว่าตนรู้จักผู้เขียนวรรณกรรมต้นเรื่องดีพอแล้ว จึงถึงขั้นตอนของการทำความเข้าใจวรรณกรรมต้นเรื่องให้กระจ่างจนสามารถ “จับสาระสำคัญ” อันเป็นหัวใจของวรรณกรรมเรื่องที่จะแปรรูปได้ว่าเป็นอะไร ทั้งนี้ ผู้จัดทำบทต้องตระหนักเสมอว่า “สาระสำคัญ” หรือ “หัวใจ” ของวรรณกรรมนั้น “ไม่ได้อยู่ที่เรื่องราว แต่อยู่ที่การวาง

โครงเรื่อง และการพัฒนานิสัยของตัวละครที่คลี่คลายไปตามโครงเรื่อง ... “การหาร่างใหม่” ในรูปแบบที่เหมาะสม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้จัดทำบทจะต้องรู้จักใช้วิจารณญาณในการตัดสินใจ “เลือก” ให้ถูกและเหมาะสม เพราะถึงแม้เนื้อหาจะสมบูรณ์แต่ถ้าเลือกกลวิธีการนำเสนอที่ผิดพลาด ก็จะส่งผลให้เรื่องราวน่าเบื่อได้เช่นกัน

(Duangpattra, 2001, p. 160-161)

ในกระบวนการและขั้นตอนการดัดแปลงนั้น งานดัดแปลงอาจจะชื่อลัทธิหรืออาจจะวิพากษ์วิจารณ์งานต้นทางก็ได้ งานที่ดัดแปลงจะอ้างถึงส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดงานเดิมก็ได้ สารสำคัญอยู่ที่งานที่ดัดแปลงจะต้องสื่อสารความคิดที่เป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะสอดคล้องหรือวิพากษ์วิจารณ์งานเดิม Hutcheon (2006, p. 3) ได้กล่าวไว้ว่า เครื่องมือเดียวกันที่นักเล่าเรื่องมักใช้เป็นประจำคือ ทำเรื่องนั้นให้จับต้องได้หรือทำความคิดให้เป็นรูปธรรม บ้างก็ทำให้ส่วนที่เล่านั้นง่ายขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เพิ่มเติมรายละเอียดและสรุปใจความหลักเข้าไปด้วย บ้างก็ใช้การอุปมา วิพากษ์วิจารณ์ หรือดัดแปลงอย่างตรงไปตรงมาเพื่อแสดงความเคารพต่อเรื่องความคิดข้างต้นของ Hutcheon สอดคล้องกับ Desmond และ Hawkes (2006, p. 3) ที่ได้อธิบายกระบวนการดัดแปลงไว้เป็นสามประการว่า “หนึ่ง แปลหรือแปลงตรงตัว [close] สอง ยืดไว้เพียงโครงของการเล่นเรื่องในขณะที่ตีความบทต้นทางใหม่ [intermediate] สาม อ้างอิงถึงเรื่องเดิมในแง่ของวัตถุประสงค์หลักที่นำมาผลิตผลงานใหม่ [loose]” จะเห็นได้ว่างานดัดแปลงนั้นมิได้จำกัดผู้ดัดแปลงอยู่เพียงแค่แปลงงานนั้นออกมาอย่างตรงตัวเท่านั้น แต่ผู้ดัดแปลงเลือกที่จะอ้างอิงถึงบทต้นทางเป็นส่วนใหญ่หรือใช้บทต้นทางเป็นเพียงวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์งานก็ได้

ในการสร้างสรรค์บทละครเพลงเรื่อง หลายชีวิต เป็นกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยมีจุดประสงค์ในการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องต้นทาง แต่เป็นการดัดแปลงที่ชื่อลัทธิต่อประเด็นของบทต้นทางโดยยังคงพยายามรักษาโครงสร้างแบบหลายโครงเรื่องของวรรณกรรมไว้ ผู้วิจัยศึกษาวิธีการตัด ย่อ เพิ่ม หรือขยายเนื้อหาจากบทต้นทางเพื่อช่วยทำให้เรื่องสามารถจัดวางลงในสื่อใหม่ได้อย่างลงตัวมากยิ่งขึ้น ในประเด็นนี้

Duangpattra (2001, p.149) ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า “คำว่า “การดัดแปลง” เป็นศัพท์ที่ใช้กันอย่างกว้างขวางมานานเพราะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า เมื่อจะ “ทำ” วรรณกรรมเพื่อการอ่านให้เป็นวรรณกรรมเพื่อการแสดงนั้น “การดัดแปลงเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ” ซึ่งอาจทำได้โดยใช้วิธีการเติม ตัด ทวี ทอน ขยาย ยุบ สลับลำดับฉาก สถานที่ หรือบทสนทนา”

๔.๒ แนวคิดในการสร้างบทละครเพลง

ในหนังสือ *How Musicals Works and How to Write Your Own* (2012) Woolford ได้กล่าวถึงกระบวนการการสร้างบทละครเพลงว่าละครเพลงที่ถือถูกสร้างจากแนวคิด (Concept) ที่หนักแน่นชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างโครงเรื่อง (Plot) การจัดลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในเรื่อง หลังจากนั้นเป็นขั้นตอนของการวางโครงสร้าง (Structure) ที่เอื้อต่อความเป็นละครเพลง ที่ใช้เพลงในการดำเนินเรื่อง และขั้นสุดท้าย การทำให้เกิดขึ้น (Execution) ได้แก่การลงมือเขียน และทำงานร่วมกับฝ่ายอื่น ๆ ต่อไป (Woolford, 2012, p. 11-12)

การสร้างบทละครเพลงโดยการดัดแปลงจากสื่ออื่น ไม่ว่าจะเป็บบทละครพูด เรื่องสั้น วรรณกรรม หรือภาพยนตร์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเพิ่มคุณค่าใหม่ (Adding new value) ให้กับเรื่องราวนั้น ๆ ไม่ใช่แค่เพิ่มดนตรีหรือเพลงเข้าไป บทละครเพลงจำเป็นต้องใช้เพลงในการขับเคลื่อนเรื่องและความรู้สึก หากทำเพียงแค่เติมเพลงเข้าไปในจุดใด ๆ ของเรื่องดั้งเดิม จะมีความเสี่ยงอย่างมากที่ละครเพลงเรื่องนั้นจะล้มเหลวในทำการดัดแปลงข้ามสื่อ ผู้เขียนบทกำลังสร้างงานศิลปะชิ้นใหม่ขึ้นมา ศิลปะแต่ละสื่อมีจุดเด่นและจุดอ่อนต่างกันออกไป การยึดทุกอย่างตามเดิมโดยไม่ยืดหยุ่นจะเป็นกำแพงที่ขวางกั้นไม่ให้ศิลปะชิ้นใหม่นั้นเกิดขึ้นได้ ผู้เขียนบทจึงต้องกล้าที่จะก้าวข้ามผ่านกำแพงนั้นด้วยการตัด เสริม ปรับ มองหาองค์ประกอบในเรื่องที่กำลังดัดแปลงที่จะหนักแน่นขึ้น ชัดเจนขึ้น มีพลังมากขึ้นผ่านการเล่าด้วยเพลง เป็นการเพิ่มมิติให้กับเรื่องดั้งเดิมไม่ใช่การเปลี่ยนเรื่องเดิม อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะทำการปรับ เสริม เติม ตัด เรื่องราวอย่างไร ก็ยังต้องซื่อสัตย์กับจิตวิญญาณของเรื่องดั้งเดิมเสมอ (Woolford, 2012, p. 34-36)

ในหนังสือ *The Musical Theatre Writer's Survival Guide* (2005) Spencer ได้กล่าวถึงละครเพลงที่เรียกว่า The group musical ซึ่งหมายถึง ละครเพลงที่ผู้ชมจะตามตัวละครหลายตัว ไม่ใช่ตัวหลักเพียงตัวเดียว ละครเพลงแบบ Group musical สามารถแบ่งแยกย่อยได้เป็นสองแบบ คือ Gestalt musical กับ Panorama musical

Gestalt musical คือ แทนที่ละครจะมีตัวละครหลักตัวเดียวในการพยายามบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ เรื่องจะพาให้ผู้ชมต้องตามตัวละครหลักหลายตัวที่พยายามบรรลุเป้าหมายเดียวกันนี้ ละครจะขยายให้ผู้ชมเห็นวิธีและทางเลือกที่แตกต่างกันออกไปของแต่ละตัวละครในการพยายามต่อสู้เพื่อบรรลุเป้าหมายที่มีเหมือนกัน จุบรวมนี้ช่วยอ้างความเป็นเอกภาพของละคร แม้ว่าตัวละครจะมีหลายตัวก็ตาม

Panorama musical หมายถึง ละครเพลงที่มีหลายเส้นเรื่องมาผูกกันด้วยเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง Spencer ให้ความเห็นว่า ละครเพลงแนวนี้ค่อนข้างเป็นไปได้ยากที่ประสบความสำเร็จด้านการตอบรับจากผู้ชม เพราะมีโครงสร้างที่ซับซ้อนและมีความท้าทายสูงต่อการเล่าด้วยเพลง หรือ Musicalization

สรุปแล้ว ความยากของละครเพลงแบบ Group musical คือ ๑) ต้นทุนที่สูงเนื่องจากขนาดของละครต้องใหญ่ จำนวนนักแสดงต้องมีมากพอสมควร ๒) เป็นเรื่องยากที่จะดึงความสนใจผู้ชมให้อยู่กับเส้นเรื่องที่มีหลายเส้นและมีตัวละครหลักหลายตัว ผู้ชมอาจไม่รู้สึกรู้สึกผูกพันและอยากตามเอาใจช่วยตัวละครทุกตัว นอกจากนี้ การบูทีมาทีไปให้ตัวละครหลายตัวต้องใช้เวลา ซึ่งอาจทำให้ผู้ชมเบื่อและหมดความสนใจในทางดนตรี เพลงของแต่ละตัวละครก็ต้องแตกต่างและมีลักษณะเฉพาะตัว ทำให้หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ละครจะต้องมีความยาวมากกว่าละครเพลงทั่วไป ซึ่งถ้าละครยาวและฉากใดฉากหนึ่งหรือเพลงใดเพลงหนึ่งในละครไม่สามารถดึงดูดผู้ชมให้อยู่กับตัวละครและสถานการณ์ในเรื่องได้ ผู้ชมก็จะเกิดความเบื่อและหมดความสนใจที่จะตามต่อไป ๓) ขึ้นอยู่กับยุคสมัยและแนวโน้ม (Trend) ความสนใจของผู้ชม หากเป็นช่วงบริบทสังคมที่ผู้ชมต้องการชมเรื่องราวที่เร็ว สั้น เข้าใจง่าย ก็มีความเสี่ยงสูงที่ละครเพลงแบบนี้จะไม่เป็นที่ต้องการ Spencer ให้ความเห็นว่า ละครเพลงแบบนี้เป็นละครเพลงที่มีลักษณะเฉพาะตัวมากจะถูกจริตผู้ชมได้ในช่วงเวลาและยุคสมัยที่เหมาะสมเท่านั้น (2005, p. 49-54)

จากการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า นอกเหนือจากองค์ประกอบของละครเพลงแบบ Group musical แล้ว อีกประเภทละครเพลงที่มีองค์ประกอบที่น่าหือยบายมาเป็นแบบอย่างอ้างอิงได้สำหรับงานวิจัยนี้ คือ Concept musical กล่าวคือ ละครเพลงที่เน้นแนวคิดหลักในการดำเนินเรื่อง เน้นการเล่าผ่านประเด็นของเรื่องมากกว่าจะเล่าเรื่องแบบตามลำดับเวลาอย่างละครเพลงทั่วไป

๕. กระบวนการสร้างสรรค์จากวรรณกรรมสู่บทละคร

จุดตั้งต้นความคิดที่ผู้วิจัยเลือกบทประพันธ์เรื่อง *หลายชีวิต* คือ ผู้วิจัยต้องการบริบททางสังคมที่จำเพาะเจาะจงว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ที่มีนัยของการวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของบทประพันธ์ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แรงบันดาลใจจากละครเพลงของตะวันตกที่มีลักษณะเป็น Concept Musical ซึ่งเป็นการใช้ละครเพลงในการนำเสนอประเด็นทางสังคม โดยมีการเล่นกับโครงสร้างของบทละครในแบบที่ไม่เรียงตามลำดับเวลาและไม่เป็นไปตามขนบเส้นเรื่องเดียวอย่างละครเพลงทั่วไป หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมไทยในยุคสมัยต่าง ๆ หลายเรื่อง ผู้วิจัยจึงได้เลือกแล้วว่า บทประพันธ์เรื่อง *หลายชีวิต* เอื้อและท้าทายต่อการทดลองนี้มากที่สุด

นอกเหนือจากเรื่องโครงสร้างของบทประพันธ์และมีมติของการวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ทำให้วรรณกรรมเรื่อง *หลายชีวิต* น่าสนใจแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าตัวละครในแต่ละชีวิตก็มีสีสัน มีคุณลักษณะของความเป็นละคร (Dramatic) ที่น่าจะทำให้เรื่องนี้เป็นละครเวทีที่น่าติดตามสำหรับผู้ชม ตัวละครหลักใน ๑๑ เส้นเรื่องย่อยนั้นมีความโดดเด่นเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน หากเทียบเป็นโทนีส ก็เป็นโทนีสที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับแต่ละชีวิตมีปมขัดแย้งที่เข้มข้น (Dramatic Tension) น่าสนใจและลุ่มลึก ตัวละครมีมิติ มีเหตุเบื้องหลังการกระทำ และมีรายละเอียดที่ทำให้ตัวละครมีความกลม สมเหตุสมผล และน่าเชื่อถือ เหมือนมนุษย์จริง ๆ ความแตกต่างที่รุ่มรวยหลากหลายของตัวละครและเส้นเรื่องย่อย ๑๑ เรื่อง ที่ประกอบกันเป็นวรรณกรรมเรื่องนี้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นภาพบทละครเวทีที่มีสีสันเอี่ยมพรายหลากหลายในขณะเดียวกันก็มีความลุ่มลึกให้ผู้ชมได้รู้สึกร่วมและคิดตามไปกับละคร จนได้รับความคิดหลักที่ผู้วิจัยตั้งใจจะส่งผ่านไปให้ได้อย่างชัดเจนในที่สุด

๕.๑ การเลือกประเด็นที่ต้องการสื่อสารจากความคิดหลักของเรื่อง

ความตั้งใจแรกเริ่มของผู้วิจัย คือสร้างบทละครเพลงเรื่องนี้เพื่อนำเสนอประเด็นเรื่องผลของกรรม อย่างไรก็ตาม คำว่า ผลของกรรม นั้นเป็นแนวคิดที่กว้างมาก ซึ่งในการนำเสนอความคิดหลักของละครนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ความคิดหลักต้องมีความชัดเจนและมีมิติเชิงลึกให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งได้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาบททวนวรรณกรรมเพื่อสร้างกรอบแนวคิดนี้ให้ชัดเจนให้ได้

จากความเข้าใจของผู้วิจัย วรรณกรรมเรื่อง *หลายชีวิต* ชูประเด็นเรื่องกรรมและผลของกรรม แต่มีใช้กรรมในความหมายของบุญกรรมผิดเพี้ยน ความตายของตัวละครทั้ง ๑๑ ชีวิตในเรื่องไม่ใช่กรรมที่มาตามสนองหรือบทลงโทษตัวละครเท่านั้น ดังที่ผู้ประพันธ์ได้ระบุไว้ในบทส่งท้ายของวรรณกรรมว่า

ทุกคนมีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง และกรรมนั้นก็หามาถึงอวสานอันเดียวกัน แต่กรรมนั้นคือกรรมอันใดเล่าที่พาเอาความตายมาถึงคนเป็นอันมากในเวลาเดียว สิ่งที่เราผู้มิใช่พรหม พอลงมองเห็นได้นั้น ก็มีแต่อย่างเดียว คือ มรณะ ซึ่งทุกคนกลัวเกรงนั้น ในบางกรณีก็เป็นการลงโทษอย่างแรงของกรรมอันชั่ว บางครั้งก็เป็นผลสนองตอบแทนกรรมอันดีบริสุทธิ์ บางคราวก็เป็นกุญแจไขปัญหาและบางโอกาสก็เป็นยาสมานแผล

(Pramoj, 2010, p. 248)

จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย วรรณกรรมเรื่องนี้ไม่ได้วางความคิดหลักไว้ให้เข้าใจง่าย ๆ เพียงแค่ทุกคนล้วนหนีความตายไม่พ้น หรือคนที่ทำกรรมชั่วจะต้องได้รับผลกรรมนั้นแต่เพียงเท่านั้น ความตายสำหรับตัวละครแต่ละตัว ล้วนทำหน้าที่แตกต่างกันออกไปทั้งสิ้น ตัวละครที่ทาสีเลวร้ายอย่างลอย ผู้ซึ่งเป็นโจรปล้นฆ่าคนอย่างไร้ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี กลับตายโดยมีรอยยิ้มอยู่บนหน้า มิได้มีการสำนึกผิดหรือรู้สึกว่าได้รับบทลงโทษแต่อย่างใด ในขณะที่ตัวละครที่ทาสีดี อยู่ในศีลธรรมมาตลอดอย่าง ลินจงกลับตายอย่างทรมาน กอดกันตายกับลูกชายปัญญาอ่อน หรือตัวละครอย่าง ท่านชายเล็กที่ไม่ได้ทำอะไรมิได้ เพียงแค่เกิดมีฐานันดรศักดิ์แต่ไม่มีเครื่องประกอบกลับตายอย่างเป็นทุกข์ ตัวละครละม่อมที่ฆ่าแม่ก็ไม่ได้รู้สึกว่าการฆ่าแม่เป็นสิ่งที่ตนรู้สึก

ผิดพลาดหรือเสียใจที่ได้กระทำลงไป ตัวละครอย่างทองโพรยที่ชีวิตว่างเปล่า ไม่เคยทำอะไรที่เป็นความชั่วร้ายแต่ก็ไม่เคยทำอะไรที่เรียกได้ว่าเป็นกรรมดี ได้ตายอย่างมีความสุข เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกความคิดหลักที่เป็นประเด็นใ้ตรมใหญ่ของแก่นความคิดหลักเพื่อมาเสนอเป็นความคิดหลักที่ว่าด้วยเรื่องการ “เลือกกระทำ” ของทั้งตัวละครหลักและตัวละครแวดล้อม เน้นให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยและผลที่ตามมา (Cause and Consequence) เน้นไปที่เจตนา แรงจูงใจ และการตัดสินใจ “เลือก” กระทำ และเน้นผลที่ตามมาทางจิตใจและทางความรู้สึกมากกว่าเรื่องกฎแห่งกรรมแบบผิวเผิน การเลือกกระทำนี้มีความต่างที่การยึดติดหรือการปล่อยวาง ความต่างนี้จะนำไปสู่ผลของการกระทำที่แตกต่าง แม้จะเป็นความตายเหมือนกัน แต่ความตายทำหน้าที่ต่างกันในแต่ละตัวละคร เช่น เป็นเครื่องหยุดการทำชั่วของลอย เป็นทางสู่การหลุดพ้นจากสังสารวัฏของพระเสม เป็นจุดจบที่ไม่มีทางออกของท่านชายเล็ก เป็นการตัดปัญหาของละม่อม เป็นความไม่สมหวังของพรรณี เป็นความสมหวังของหมอแสง เป็นการดับความหวังของลินจง เป็นทางออกที่ทองโพรยปรารถนา เป็นเครื่องกำหนดระดับให้จันต้องยอมรับ เป็นจุดสิ้นสุดที่ผลต้องรับ เป็นบทลงโทษของโนรี โดยสรุป บทละครพูด หลายชีวิต ต้องการนำเสนอความคิดหลักที่ว่า คนเราจะได้รับผลอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับทางเลือกที่เราเลือกกระทำและทางเลือกที่จะยึดถือหรือปล่อยวาง

๕.๒ การเลือกนำเสนอตัวละคร

ผู้วิจัยหาวิธีนำเสนอตัวละครอยู่หลายทางเลือกระหว่างการเลือกเล่าเรื่องของตัวละครทุกตัว หรือตัวละครบางตัวจากในวรรณกรรม ทำยที่สุดแล้ว ผู้วิจัยเลือกที่จะเล่าทุกชีวิตเพราะจุดมุ่งหมายเดิมคือการรักษาบทประพันธ์ไว้ให้มากที่สุด ในเมื่อบทประพันธ์เรื่องนี้คือ “หลายชีวิต” เล่าเรื่องของคนแต่ละคนที่หลากหลายซึ่งไม่ใช่แบบเดียวกัน ไม่ได้มีอะไรเหมือนกันซ้ำกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรเก็บความหลากหลายของความเป็น “หลายชีวิต” เอาไว้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าการเล่าตัวละครตามวรรณกรรมทุกประการนั้น เป็นไปได้ยาก เพราะในวรรณกรรมผู้เขียนมีน้ำเสียงของผู้เขียนในฐานะผู้เล่าเรื่องอย่างชัดเจนซึ่งเหมาะกับการเป็นวรรณกรรม แต่ไม่เหมาะกับความเป็นละครเวที ละคร

เวทิจำเป็นต้องเล่าเรื่องผ่านการกระทำของตัวละคร ผ่านสถานการณ์ที่ดึงดูดความสนใจ ผู้ชมให้ตามเอาใจช่วยตัวละครให้ได้ตลอด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องหาทางปรับเปลี่ยน ภูมิหลังของตัวละครให้เป็นฉากของเหตุการณ์ที่มีเอกภาพกับเส้นเรื่องโดยรวมให้ได้ เส้นเรื่องบางเส้นค่อนข้างบางเบา เหตุการณ์น้อย เช่น ทองโปรย หมอแสง เป็นต้น ผู้วิจัยก็ต้องขยายสถานการณ์โดยไม่ให้หลุดออกไปจากกรอบที่ผู้เขียนบทต้นทางได้วางไว้

ผู้วิจัยเลือกเล่าเรื่องตัวละครทั้ง ๑๑ ชีวิต โดยที่ตัวละครทุกตัวต้องมีมิติ มีน้ำหนัก มีความสมเหตุสมผล มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจในเส้นเรื่อง ไม่น้อยไปกว่ากันเพื่อ รักษาคุณลักษณะความเป็นหลายชีวิตให้ได้ คนดูต้องเข้าใจตัวละครทุกตัว และอยากตามทุกเส้นเรื่อง นับเป็นโจทย์ที่ท้าทายอย่างมากสำหรับคนเขียนบทอย่างผู้วิจัย

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ปรับตัวละครทั้ง ๑๑ ตัวให้มีมิติและมีน้ำหนักที่สมดุลกัน ดังที่แสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ การปรับตัวละครใน หลายชีวิต จากวรรณกรรมสู่ละครเวที

ตัวละคร	การปรับตัวละคร
ลอย	เพิ่มปมในใจ เพิ่มเหตุการณ์ให้คนดูเห็นเหตุผล เห็นบาดแผลในใจ ของลอยที่ซุกซ่อนเอาไว้ที่ทำให้ลอยมีความคิดว่า ชีวิตไม่มีต้นทุน มีแต่กำไร ไม่แยแส ไม่ใส่ใจ อยากแก้แค้นโลกนี้ เพิ่มเหตุผลที่ลอย เข้าร่วมเป็นสมุนเสือเบรื่อง ตลอดจนเหตุผลและความขัดแย้งในใจตอนที่ย้ายที่เลี้ยงมา เพิ่มเหตุผลเบื้องหลังการกระทำตอนที่ ลอยฆ่าเสือเบรื่องให้ลอยมีความเป็นมนุษย์ที่คนดูสามารถเข้าใจได้
พระเสม	ลดทอนเหตุการณ์ที่ไม่จำเป็นกับเส้นเรื่อง เช่น เรื่องการปราบผี เน้นเหตุการณ์ที่ทำให้คนดูเห็นการเปลี่ยนแปลงของพระเสม จาก ความเจ็บปวดที่ผิดหวังกับแม่ กับคนรัก และคนรอบข้าง เมื่อยัง อยู่ในฐานะฆราวาส จนเมื่อเป็นพระก็เน้นให้เห็นการพยายามหา ทางดับทุกข์ ซึ่งก็ยังติดอยู่กับกิเลสความอยากอยู่นั่นเอง ผู้วิจัย สร้างเหตุการณ์ที่บอกคนดูให้เห็นว่าพระเสมหลุดพ้น ในฉากที่พระ เสมบอกตาชมว่า ถ้ามีวแต่ยึดกับสุข ทุกข์ก็ไม่หายไป หากวางสุขได้ ทุกข์ก็หายไปเอง ซึ่งผู้วิจัยยกมาจากคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ

ตัวละคร	การปรับตัวละคร
พรณี	เน้นเหตุการณ์ที่พรณีตัดสินใจเลือกอาชีพโสเภณี เน้นการเปลี่ยนผ่านจากเด็กสาวไม่ประสีประสาโลก ไปสู่โลกของความเป็นจริงที่ไม่สวยงาม แต่พรณีก็หาทางรอดของตัวเอง เพิ่มมิติให้พรณีมีแรงจูงใจที่จะเลี้ยงดูแม่ และสร้างชีวิตที่ดีกว่าตนเองให้กับลูกในตอนท้ายที่พรณีได้พบคุณพงษ์ที่ตนเองหมายมาดมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กสาวอีกครั้ง
ท่านชายเล็ก	เน้นเหตุการณ์ที่ท่านชายเล็กรู้สึกไม่เป็นส่วนหนึ่งของโลกที่ตนเองอยู่ เน้นความคับแค้น ความกดดันในใจที่ฐานันดรศักดิ์ความเป็นเจ้าเป็นอุปสรรคของชีวิต เน้นให้เห็นความผิดหวังล้มเหลวครั้งแล้วครั้งเล่าที่ท่านชายต้องประสบเมื่อคนอื่นรู้ว่าเป็นเจ้า
ละม่อม	เน้นให้เห็นปมในใจเรื่องอยากไปกับสนิท แต่ติดที่ต้องยึดถือความกตัญญูต่อแม่ตามที่ถูกแม่พร่ำบอก เน้นให้เห็นความรู้สึกสับสนในจิตใจแต่พูดออกไปไม่ได้ในฉากของละม่อมกับสนิท ให้คนดูเห็นความกดดัน ความเจ็บปวด ความคับแค้นของละม่อมที่มากขึ้นเรื่อย ๆ จนวินาทีที่ตัดสินใจฆ่าแม่ ขยายช่วงเวลาหลังจากที่ฆ่าแม่ลงไปแล้วที่ละม่อมตัดสินใจบอกทุกคนว่าแม่เป็นลมตายเองให้คนดูเห็นและเข้าใจละม่อมได้ แม้ว่าจะไม่ได้เห็นด้วยกับสิ่งที่ละม่อมเลือกกระทำ
ผล	เน้นให้เห็นความมุ่งมั่นที่จะทำตามฝัน เน้นให้เห็นเส้นทางที่ไม่ง่ายในการได้เป็นลิเก กว่าจะได้ออกแสดงครั้งแรก กว่าจะได้เป็นนายโรง เน้นให้เห็นความขัดแย้งในใจเมื่อผลต้องแตกหักกับทัพบทิมนายโรงที่เป็นเหมือนครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้

ตัวละคร	การปรับตัวละคร
โนรี	ขยายให้เห็นความฝัน ความหวังของโนรี โดยให้ความไฝ่ฝันเรื่องการเป็นนักประพันธ์ผูกติดกับความหวังที่จะได้รับความรักจากคุณเล็ก เพื่อให้เห็นว่า เมื่อเหตุการณ์เรื่องคุณเล็กไม่เป็นไปตามหวัง ความฝันเรื่องการเป็นนักประพันธ์ก็ไม่บริสุทธ์ ไม่พุ่งทะยาน ความสามารถในการเขียนไม่หลังไหลออกมาได้เหมือนเดิมได้อีกต่อไป จึงต้องใช้หลักในการช่วยให้เขียนหนังสือได้
ลินจง	ขยายให้เห็นจุดบกพร่องของลินจง ที่ยึดติดกับความเชื่อที่ว่า ในเมื่อตนเองเป็นคนดี รักษาศีลธรรม เป็นลูกที่ดี เมียที่ดี แม่ที่ดีมาตลอด ดังนั้น ควรได้รับสิ่งดีตอบแทนเสมอ เมื่อเกิดอุปสรรคหนักในชีวิตอย่างสามิตาย และลูกเกิดมาพิการทางสมอง ลินจงจึงไม่อาจรับความเป็นจริงได้ การยึดติดกับความเชื่อเรื่องทำดีต้องได้ดีของลินจง ทำให้ลินจงเป็นทุกข์กับชีวิต
จัน	เน้นให้ผู้ชมเห็นเหตุการณ์ที่ทำให้จันเกิดความทะเยอทะยาน โอกาสที่เข้ามาทำให้จันยิ่งอยากปีนบันไดชนชั้นขึ้นไปสูงขึ้นเรื่อย ๆ เน้นให้คนดูเห็นความลึมรากเหง้าและจมไม่ลงของจัน ซึ่งคนดูสามารถเข้าใจและเห็นใจได้
ทองโปรย	วรรณกรรมเล่าถึงเรื่องของทองโปรยไว้ค่อนข้างสั้น ผู้วิจัยจึงพยายามเสริมมิติให้ตัวละครทองโปรยมีเหตุผล ที่มาที่ไปในความรู้สึกและการกระทำต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นเพียงหญิงสาวผู้เอาแต่ใจตัวเองเท่านั้น ผู้วิจัยเลือกให้ทองโปรยมีอาการของโรคซึมเศร้า โดยที่ตนเองและคนรอบข้างไม่เข้าใจ ความรักความเอาใจใส่ของคนรอบข้างไม่อาจเข้าใจทองโปรยได้ ยิ่งเป็นเสมือนมิดที่ทำร้ายทองโปรยมากขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุด สภาพจิตใจที่เปราะบางทองโปรยจึงทำให้ทองโปรยมีอาการของผู้ป่วยจิตเวช

ตัวละคร	การปรับตัวละคร
หมอแสง	<p>เรื่องของหมอแสงในวรรณกรรมค่อนข้างสั้นเช่นเดียวกับเรื่องของทองป๋วย ผู้วิจัยจึงพยายามสร้างเหตุการณ์ให้คนดูเข้าใจถึงเหตุผลเบื้องหลังการกระทำและความรู้สึกของหมอแสง ที่พยายามเอาชนะความตายให้ได้ ผู้วิจัยเสริมข้อบกพร่องของหมอแสงให้เด่นชัดขึ้น ในการที่มีฉากที่แสดงให้เห็นว่าหมอแสงหมกมุ่นกับการหาอายุวัฒนะ จนไม่ได้สนใจว่าครอบครัวจะลำบากยากแค้นอย่างไร ไม่ได้สนใจรักษาคนไข้ตามจรรยาบรรณของแพทย์อย่างแท้จริง แต่มองคนไข้เป็นเหมือนที่ทดลองยา จนเมื่อหมอแสงกลายเป็นคนป่วยโรคเรื้อนเสียเอง หมอแสงจึงได้เข้าใจและละวางความอยากเอาชนะความตายได้ในที่สุด</p>

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นความต้องการ (Objective) ของตัวละครให้ชัดเจน เน้นเส้นของการกระทำ (Through-line of Action) เน้นให้เห็นการกระทำทางละคร (Dramatic Action) และเหตุตึงเครียดในละคร (Dramatic Tension) ที่เพิ่มระดับความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้วิจัยเสริมข้อบกพร่อง (Tragic Flaw) ของตัวละครทั้ง ๑๑ ตัวให้ชัดเจน ให้ผู้ชมสามารถเห็นแรงผลักดันที่พาให้ตัวละครเหล่านี้ ซึ่งเป็นเหมือนตัวละครหลักในโศกนาฏกรรม (Tragic Hero) ไปถึงจุดจบที่เป็นความหายนะ อันได้แต่ความตายจากเรือล่มในที่สุด อย่างไรก็ตาม ความโดดเด่นที่แตกต่างของละครเรื่องนี้คือ ไม่ใช่ทุกตัวละครจะดำเนินตามเส้นทางของตัวละครหลักในโศกนาฏกรรมที่ต้องมีจุดที่เรียนรู้เปลี่ยนแปลงและชำระล้างจิตใจ (Catharsis) บางตัวละคร เช่น ลอย หรือพรณี ไม่ได้มีจุดเปลี่ยนแปลงนั้น และไม่ได้บรรลุความต้องการหลักของตนเอง ในขณะที่บางตัวละครอย่างพระเสม หมอแสง ได้บรรลุความต้องการนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ตัวละครทั้ง ๑๑ ชีวิตไม่ได้เป็นไปตามแบบแผนเดียว ทำให้ตัวละครในเรื่องนี้มีความรู้มรรยและหลากหลาย มิมีมติเชิงลึกให้คนดูได้ขบคิด ซึ่งนำผู้ชมไปสู่ความคิดหลักของเรื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕.๓ การออกแบบโครงเรื่อง

ในตัวละครนวนิยายนั้น ผู้เขียนเล่าทีละเรื่อง จบทีละตอน เพราะลงตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ เรื่องเปิดด้วยเรือล่ม แล้วจึงเล่าแต่ละชีวิต เล่าเรียงตามลำดับเวลาโดยมีน้ำเสียงของผู้เขียนเป็นผู้เล่าจากมุมมองของคนที่อยู่ทุกอย่าง จบแต่ละชีวิตด้วยสภาพศพที่ริมตลิ่งและคำวิพากษ์วิจารณ์ของชาวบ้านที่มาเก็บศพเกี่ยวกับแต่ละศพนั้น โดยการวิพากษ์วิจารณ์ในทุกท้ายบทนี้ทำให้เห็นชัดเจนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อและวิถีคิดในบริบทสังคมไทยในยุคนั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าการวิพากษ์วิจารณ์สังคมของผู้เขียนผ่านการวิพากษ์วิจารณ์สภาพศพของตัวละครแวดล้อมในเรื่องนั้น เป็นวิธีที่ฉลาดมีชั้นเชิงอย่างมาก ผู้วิจัยเห็นว่าสำคัญมากที่จะต้องเก็บคุณสมบัติของตัวละครไว้มอบตัวละครให้ได้

ผู้วิจัยเลือกที่จะเล่าทั้ง ๑๑ ชีวิต โดยเปิดเรื่องตามในบทประพันธ์ คือ เปิดด้วยเหตุการณ์ที่ตัวละครนั่งอยู่ในเรือ เกิดฝนตกหนัก เกิดช่วงเวลาขุลงมุน จนเรือล่ม แล้วจึงเล่าเรื่องราวของ ๑๑ ชีวิตเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ วิธีการดำเนินเรื่องคือ เล่าทั้ง ๑๑ เส้นเรื่องไปด้วยกัน โดยแบ่งเป็นช่วงเวลาต่าง ๆ ในชีวิต ได้แก่ ช่วงเริ่มต้น ช่วงชีวิตหักเห ช่วงอุปสรรคหนัก ช่วงวิกฤต และช่วงตัดสินใจลงเรือ ในแต่ละช่วง ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มของตัวละครย่อยลงไปอีก เป็นการเล่าทีละ ๓-๔ ชีวิต ตามจุดร่วมหรือจุดตรงกันข้ามของชีวิตเหล่านั้น ทั้งนี้กลุ่มของตัวละคร ๓-๔ ชีวิตนี้ จะปรับไปตามกลุ่มใหม่ในแต่ละช่วง ตามจุดร่วมหรือจุดตรงกันข้ามของเหตุการณ์ในแต่ละชีวิตประสพ เข้าใจและผูกพันกับตัวละครแล้ว ความรู้สึกของผู้ชมที่มีต่อภาพเดิมเดียวกันนี้ จะแตกต่างออกไปจากที่รู้สึกเมื่อได้เห็นเหตุการณ์เรือล่มตอนต้นเรื่อง จากนั้นผู้วิจัยเลือกที่จะจบด้วยการที่ผู้ชมได้เห็นศพเรียงกันในสภาพที่บรรยายไว้ในนวนิยาย โดยมีตัวละครอื่น ๆ ในสถานการณ์นั้นวิพากษ์วิจารณ์สั้น ๆ ถึงศพ หรือมีปฏิกริยากับศพตามที่ผู้ประพันธ์บรรยายไว้ในนวนิยาย

๖. กระบวนการพัฒนาบทละครพูด

เมื่อผู้วิจัยเลือกได้แล้วว่า จะนำเสนอความคิดหลักของเรื่อง ผ่านตัวละครและโครงเรื่องอย่างไร ผู้วิจัยก็ดำเนินงานขั้นต่อมา คือแตกโครงเรื่องให้เป็นโครงเรื่อง

โดยละเอียดในแต่ละฉาก ที่เรียกกันว่า ทริตเมนต์ (Treatment) เพื่อวางทิศทางดำเนินเรื่องให้ชัดเจน

ด้วยเหตุที่ละครเรื่องนี้จะประกอบด้วยเรื่องย่อยถึง ๑๑ เรื่อง จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ละครจะมีความยาวมากกว่าละครทั่วไป ผู้วิจัยจึงตัดสินใจแบ่งเรื่องทั้งหมดเป็น ๒ องก์ เพื่อให้ผู้ชมจะได้มีเวลาพักย่อยข้อมูลต่าง ๆ ก่อนเรื่องจะถึงจุดวิกฤติ

สำหรับทริตเมนต์ร่างแรกนี้ ในองก์แรก ผู้วิจัยเปิดเรื่องด้วยสถานการณ์ท้ายเรื่อง อันได้แก่ โศกนาฏกรรมเรือล่ม จากนั้น จึงเข้าสู่ช่วงชีวิตที่หนึ่งของตัวละครทั้ง ๑๑ ตัว ซึ่งเป็นช่วงปูเรื่อง (Exposition) ในช่วงชีวิตที่หนึ่งนี้ ได้แบ่งตัวละครเป็น ๔ กลุ่ม ตามจุดร่วมของแต่ละตัวละคร ได้แก่ กลุ่มโชคดี กลุ่มโชคร้าย กลุ่มอยากเป็น และกลุ่มจะไปตามฝัน อย่างไรก็ตาม อยากรักดี จุดร่วมนี้บางกรณีเป็นจุดแตกต่างแบบตรงกันข้าม แต่ใช้คำเดียวกัน ให้เป็นกลุ่มเดียวกัน เพื่อให้ได้ความหมายเชิงประชดขื่นเสียดสี (Irony) เช่น ชีวิตวัยทารกของลอยกับทองโปรยแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่ก็สามารถใช้คำว่า โชคดี เป็นจุดร่วมในบทพูดของตัวละครแวดล้อมได้ แม้จะในความหมายที่ต่างกัน

ช่วงที่สอง เป็นช่วงจุดหักเหของชีวิต ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มของตัวละครใหม่ตามอุปสรรคที่ตัวละครพบเจอ ประกอบด้วย กลุ่มรักครั้งแรก กลุ่มผลกระทบจากผู้ใหญ่ กลุ่มก้าวแรก และกลุ่มความใคร่ จากนั้นจึงเป็นช่วงรอยต่อก่อนจบองก์หนึ่ง ซึ่งผู้ชมจะได้เห็นการตัดสินใจครั้งสำคัญของตัวละครทั้ง ๑๑ ชีวิต ในการเปลี่ยนผ่านตัวตนไปสู่อีกช่วงชีวิตหนึ่ง

องก์สองแบ่งเป็นสองช่วง ได้แก่ ช่วงจุดวิกฤติ และช่วงลงเรือไปสู่ความตาย สำหรับช่วงที่สาม จุดวิกฤติ ผู้วิจัยใช้วิธีไม่จัดกลุ่ม แต่ไล่ไปที่ละเรื่องทั้ง ๑๑ เรื่อง ช่วงที่สี่จึงกลับมาจัดกลุ่มอีกครั้ง ประกอบด้วย กลุ่มความหวังสดใส กลุ่มหนี กลุ่มปลง/ปล่อย และกลุ่มความหวังริบหรี่ จากนั้น จึงปิดท้ายด้วยตัวละครทั้งหมดลงเรือ ข้าเหตุการณ์เรือล่มเหมือนในฉากแรกของเรื่อง แล้วจบด้วยตัวละครเป็นศพนอนตายริมตลิ่ง

หลังจากได้ทริตเมนต์ร่างแรกแล้ว ผู้วิจัยได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้กำกับการแสดงละครเรื่องนี้ถึงความเป็นไปได้ในการสร้างบทละครในรูปแบบที่ผู้วิจัยได้วางไว้ รวมถึงภาพรวมและรูปแบบทางศิลปะของการแสดง ผู้กำกับการแสดงได้เชิญผู้ออกแบบฉากมาร่วมหารือด้วย ทำให้ได้ข้อสรุปในเรื่องของการใช้พื้นที่

บนเวทีว่า พื้นที่โรงละครแบบแบล็กบ็อกซ์ (Black Box) จะไม่มีการยกระดับขึ้น ส่วนที่เป็นการยกคือส่วนที่นั่งของผู้ชม ซึ่งจะไล่ระดับเป็นอัฒจันทร์ ผู้ชมจะนั่งอยู่สี่ด้านของห้อง หันหน้าเข้าตรงกลาง พื้นที่การแสดงจะแบ่งเป็น ๕ พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ว่างตรงกลาง มุมทั้งสี่มุม ซึ่งจะเป็นแพลตฟอร์ม (platform) ที่เข็นเข้าออกได้ การใช้แพลตฟอร์มที่สี่มุม ที่สามารถเลื่อนเข้าออกจากพื้นที่การแสดงได้นี้ เป็นไปด้วยเหตุผลที่ว่า ๑) เพื่อให้อุปกรณ์ประกอบฉากสามารถถูกจัดไว้ก่อนได้โดยทีมงาน แล้วจึงเลื่อนแพลตฟอร์มเข้ามายังพื้นที่การแสดงเมื่อถึงเวลาของฉากนั้น ๆ ๒) นักแสดงสามารถเตรียมตัวบนแพลตฟอร์มก่อนฉากของตนเองจะเริ่ม แล้วเข้าออกพื้นที่การแสดง โดยอยู่บนแพลตฟอร์มนั้นเลยในขณะที่ทีมงานเข็นเข้าออก ๓) การจัดพื้นที่เอื้อต่อโครงสร้างของบทที่ตัวละครถูกจัดเป็นกลุ่ม ตัวละครในกลุ่มเดียวกัน อาจแสดงไปพร้อมกัน หรือเชื่อมกันได้ การจัดพื้นที่แบบนี้ทำให้ตัวละครจาก ๕ ชีวิต ๕ เส้นเรื่อง จะสามารถแสดงไปพร้อมกันได้

นอกจากความเห็นจากผู้ออกแบบฉากแล้ว ยังมีความเห็นจากผู้กำกับการแสดงที่ผู้วิจัยได้หารือและเห็นพ้องในการปรับแก้ ได้แก่ ๑) ชีวิตของพระเสมในช่วงพยายามหาทางดับทุกข์ควรถูกขยายให้เห็นความพยายามหาหนทางแล้วหาไม่ได้สักทีกว่าจะเจอในที่สุด เพื่อให้เส้นทางของตัวละคร และจุดเปลี่ยนของตัวละครเมื่อค้นพบหนทางแล้วมีความชัดเจนมากขึ้น ๒) ตัวละครผล ควรถูกขยายให้เห็นความพยายามและความยากของเส้นทางชีวิตกว่าจะได้เป็นลิเก เพื่อเสริมมิติให้ตัวละคร และเพิ่มน้ำหนักให้เส้นของการกระทำของตัวละครมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ๓) เรื่องช่วงที่สามผู้วิจัยทำการจัดกลุ่มชีวิตเพิ่ม เพื่อให้เรื่องสามารถเดินไปได้อย่างกระชับมากกว่าที่จะเล่าที่ละเรื่องอย่างที่ตั้งใจไว้ตอนแรก

เมื่อได้พื้นที่การแสดงและความเห็นจากผู้กำกับการแสดงเป็นปัจจัยเพิ่มเติมในการพัฒนาบทแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการเขียนบทละครร่างแรกจนเสร็จสมบูรณ์ จากนั้น จึงได้มีการคัดเลือกนักแสดง และจัดการอ่านบทครั้งแรก (First Reading) แล้วผู้กำกับแสดงก็เริ่มกระบวนการการซ้อม ในช่วงการซ้อมนี้ ผู้วิจัยในฐานะผู้เขียนบทมีส่วนร่วมในการสังเกตการณ์ และพูดคุยหรือกับผู้กำกับแสดงอยู่เป็นระยะ เพื่อทำการปรับแก้บทให้สมบูรณ์ที่สุด การปรับแก้แบ่งได้เป็น ๑) ปรับบทสนทนาให้กระชับและชัดเจนขึ้น ๒) ตัดบางฉากที่ไม่สำคัญออกไป ๓) เพิ่มฉากให้บางตัวละครให้มีมิติมากขึ้น ๔) เพิ่มการเชื่อมฉากด้วยการเล่นแต่ละชีวิตในกลุ่มเดียวกันเข้าด้วยกัน ตัวอย่างของ

ฉากที่ผู้วิจัยได้หารือกับผู้กำกับการแสดงแล้วตัดทิ้งไป ได้แก่ ฉากเสมกับคนรัก ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่อะไร นอกจากปูข้อมูลให้ผู้ชมเรื่องความสัมพันธ์ของสองตัวละครนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า สามารถรวบข้อมูลนี้ให้ไปอยู่ในฉากที่เสมรู้ว่านางพินจะแต่งงานกับคนอื่นเลยได้ จึงได้ตัดออก อีกตัวอย่างหนึ่งของฉากที่ถูกตัด คือ ฉากที่จั้นแต่งงานกับลูกสาวนายพล ผู้วิจัยได้หารือกับผู้กำกับการแสดงแล้วตัดสินใจตัดฉากนี้ออก เพราะเหตุผลเรื่องความไม่คุ้มค่า ฉากนี้เป็นฉากใหญ่ ต้องใช้ผู้แสดงหลายคน แต่ไม่ได้จำเป็นกับเรื่องขนาดนั้น ข้อมูลที่ผู้ชมได้มีเพียงจั้นได้แต่งงานกับดวงแข ซึ่งข้อมูลนี้สามารถนำไปแทรกไว้ในฉากอื่นได้

ในช่วงระหว่างการซ้อม ผู้กำกับการแสดงได้ใช้องค์ประกอบของเวทีช่วยให้โครงสร้างบทชัดเจนมากขึ้น มีบรรยายต่อของแต่ละชีวิตให้เหลื่อมซ้อนกันมากขึ้น เพื่อให้ผู้ชมได้เห็นความเชื่อมโยงของชีวิตที่ถูกจัดไว้ในกลุ่มเดียวกัน มีใช้ไฟและดนตรีช่วยในการเน้นให้เห็นการจัดกลุ่มของตัวละคร มีการสลับลำดับของฉากบ้างให้เหมาะสมกับการไต่ระดับของความเข้มข้นของเรื่องโดยรวม

ผู้กำกับการแสดงและทีมงานทุกฝ่ายร่วมกันสร้างสรรค์การแสดงจนพร้อมเปิดการแสดงรอบแรกในวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๙ แต่เมื่อละครได้จัดแสดงไปเพียงรอบเดียว ในวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๙ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จสวรรคต การแสดงจึงต้องหยุดลงชั่วคราว

ในระหว่างช่วงเวลานั้น ผู้วิจัยได้หารือกับผู้กำกับการแสดง และได้ทำการปรับบทอีกครั้ง จากปัญหาและความเห็นที่ได้จากผู้ชมในรอบแรกปัญหาหลักที่พบคือ ความยาวของละคร ซึ่งยาวเกือบ ๔ ชั่วโมงเต็มรวมเวลาพักครึ่ง เมื่อมาถึงองค์ของผู้ชมค่อนข้างเหนื่อยและรับข้อมูลจำนวนมากจาก ๑๑ เส้นเรื่องไม่ไหว ผู้วิจัยได้ทบทวนบทซ้ำแล้วซ้ำเล่า ได้พยายามปรับบทสนทนาทุกบรรทัดให้กระชับมากขึ้น ตัดทุกคำทุกพยางค์ที่ไม่จำเป็นออกไป เพื่อให้บทคมขึ้นและเร็วขึ้น แต่ก็ยังช่วยไม่ได้มากนัก จนผู้กำกับการแสดงมีข้อเสนอให้ผู้วิจัยทดลองว่า หากลองตัดช่วงชีวิตแรกของทั้ง ๑๑ ตัวละครออกไป จะพอเป็นไปได้หรือไม่ ผู้วิจัยกลับมาทบทวนดูแล้วพบว่า มีความเป็นไปได้ ช่วงชีวิตแรกนี้ ทำหน้าที่ ๑) เชื่อมระหว่างโลกของชีวิตและความตาย พาผู้ชมจากเหตุการณ์เรื่อล่ม ย้อนกลับไปในอดีตของตัวละคร ๑๑ ชีวิต วิธีการนำเสนอ

คือให้ตัวละครเหมือนเป็นวิญญาณ มองกลับไปในความทรงจำของตนเอง พุดกับตัวละครในอดีตในความทรงจำของตนเอง ๒) ปูเรื่องและข้อมูล ตลอดจนเงื่อนไขของชีวิตตัวละครให้ผู้ชมทราบ ดังนั้น หากจะตัดช่วงชีวิตแรกนี้ออกไป ผู้วิจัยต้องหาช่องทางอื่นที่จะทำหน้าที่สองประการนั้นแทนได้ ผู้วิจัยเลือกจัดการกับข้อ ๒) ก่อน โดยเลือกเฟ้นเฉพาะข้อมูลที่จำเป็นจริง ๆ ที่ผู้ชมต้องทราบ และหาที่สอดแทรกข้อมูลเหล่านั้นในฉากอื่น ๆ ซึ่งก็สามารถหาที่ลงได้ในที่สุด ส่วนข้อ ๑) นั้น ผู้วิจัยปรึกษากับผู้กำกับการแสดง เพื่อใช้องค์ประกอบของเวทีช่วย จนได้ข้อสรุปว่า ภาพของตัวละครจากเหตุเรือล่ม แสง และดนตรี จะเป็นตัวช่วยในการเชื่อมโยง พาให้ผู้ชมรู้สึกให้ได้ว่า กำลังย้อนอดีตไปดูชีวิตของพวกเขาทั้ง ๑๑ คน โดยผู้ชมจะเห็นตัวละครที่จมน้ำตายอยู่ค่อย ๆ ลุกขึ้นด้วยสีหน้าที่ปราศจากความรู้สึก มองไปยังแสงที่สว่างเข้ามาจากทางออกต่าง ๆ แล้วก็เดินไปตามแสงนั้น แล้วจึงเข้าฉากแรกที่ย้อนอดีต

จากการจัดแสดงละครเวที หลายชีวิต จากบทร่างสุดท้ายนี้ ช่วงวันที่ ๒๕ มกราคม ถึง ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ ศูนย์ศิลปการละครสดใส พันธุมโกมล คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสียงตอบรับจากผู้ชมโดยรวมเป็นไปในทางบวกการตัดช่วงแรกของเรื่อง ที่เป็นช่วงปูพื้นของชีวิตตัวละครทั้ง ๑๑ ชีวิต ออกไป ไม่ทำให้ผู้ชมส่วนใหญ่่งงหรือตามเรื่องไม่ทัน ในทางตรงข้าม การตัดนี้ช่วยทำให้เรื่องกระชับขึ้น และทำให้ละครไม่ยาวจนผู้ชมรู้สึกล้าเกินไปในการชม

บทละครพุด หลายชีวิต นี้ ทำให้ผู้วิจัยได้รับรางวัลคิกฤทธิ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี ๒๕๖๐ จากมูลนิธิคิกฤทธิ ๘๐ (แปดสิบ) ใน พระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๐ ถือเป็นเกียรติและความภูมิใจอย่างสูงของผู้วิจัย

๗. กระบวนการสร้างสรรค์ จากบทละครพุดสู่บทละครเพลง

หลังจากได้จัดแสดง หลายชีวิต ในรูปแบบของละครพุดแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ความเหมาะสมในการสร้างบทละครเพลงจากบทละครพุดนี้โดยได้หารือกับผู้กำกับการแสดงและผู้ประพันธ์ดนตรี ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า บทละครพุดนี้เหมาะสมที่สุดแล้วกับรูปแบบการนำเสนอของละครพุดที่มีความสมจริง (Realistic) ในแง่ของตัวละคร

และการแสดง ในขณะที่เดียวกันก็ใช้การเปลี่ยนฉากและเชื่อมฉากที่ไม่สมจริง หรือ สไตลิส (Stylized) เข้ามาช่วย โดยกำหนดเป็นกติกาค่าที่ชัดเจนกับผู้ชมตั้งแต่การเปิด เรื่องด้วยการเคลื่อนไหว (Movement) ของตัวละครหลัก ๑๑ ตัวก่อนเหตุการณ์เรือล่ม

ผู้วิจัยพบว่าการเล่าเรื่อง หลายชีวิต ในรูปแบบของละครเพลง เป็นความยาก และท้าทายขึ้นอีกหลายเท่าเมื่อเทียบกับรูปแบบของละครพูดที่ได้จัดแสดงไป ทั้งนี้ จาก การศึกษารูปแบบของละครเพลง ผู้วิจัยพบว่า ละครเพลงต้องการความมีเอกภาพ ของเส้นเรื่องมากกว่าละครพูด ด้วยเหตุที่ละครเพลงต้องใช้เพลงในการเล่าเรื่องและ ขับเคลื่อนเส้นเรื่องไปข้างหน้า ทำให้ผู้วิจัยต้องหาจุดร่วมของทั้ง ๑๑ ชีวิตให้ได้ เพื่อให้ตัวละคร ๑๑ ตัวนี้ ต้องมีเพลงหลักของเรื่องร่วมกัน ดังนั้น โครงสร้างของเรื่อง แบบเดิมที่ผู้วิจัยใช้ในบทละครพูดที่มีลักษณะเป็นหลากหลายชั้นส่วนมาปะติดกันจึงไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไป

นอกจากนี้ การจะเขียนและจัดแสดงละครเรื่องเดิมในช่วงเวลาห่างกันเพียง ๑-๒ ปีนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เขียนบทและผู้กำกับการแสดงต้องหาวิธีใหม่ที่แตกต่าง ในการตีความและนำเสนอสู่ผู้ชม เพราะผู้ชมจำนวนมากน่าจะเป็นผู้ชมกลุ่มเดิม การ เล่าเรื่องซ้ำไม่ว่าจะเป็นในเชิงเนื้อหา การตีความ หรือรูปแบบ จึงไม่น่าจะดึงดูดผู้ชมได้ ผู้วิจัยจึงตั้งใจพินิจตนเองในการเริ่มสร้างสรรค์บทละครเพลงไว้ว่า ๑) ต้องหาวิธีเล่า เรื่องให้เหมาะสมกับรูปแบบของละครเพลงให้มากที่สุด ๒) ต้องชูประเด็นหลักที่แตกต่างจากที่เคยเลือกนำเสนอผ่านบทละครพูด ๓) บทละครเพลงนี้ต้องสร้างความรู้สึก ประหลาดใจหรือคาดไม่ถึงให้กับผู้ชมที่เคยชมละครพูดมาแล้ว

จากโจทย์ของงานที่ผู้วิจัยตั้งไว้ให้ตนเอง ผู้วิจัยได้หาหนทางความเป็นไปได้ ดังต่อไปนี้

๗.๑ การเลือกความคิดหลักของเรื่อง

สำหรับบทละครพูด ผู้วิจัยได้เลือกนำเสนอประเด็นเรื่องของการเลือกและ ทางเลือกกว่า คนเราจะได้รับผลอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับทางเลือกที่เราเลือกกระทำ แต่ สำหรับบทละครเพลง ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบของละครเพลงมีความไม่สมจริงอยู่แล้วด้วย ตัวของมันเป็นเองและหน้าที่ของเพลงในบทละครไม่ควรจะเป็นเพียงการระบายความรู้สึก

ท้วงท้วงในใจของตัวละครหลักเท่านั้น ทั้งหมดนี้เกี่ยวกับการที่บทละครเพลงจะนำเสนอประเด็นหลักของเรื่องที่มีความลึกและซับซ้อนลงไปอีกชั้นหนึ่ง ไม่ใช่เพียงบอกความคิดหลักของเรื่องผ่านเส้นการกระทำของตัวละครและการเปลี่ยนแปลงของตัวละครอย่างละครพูดเท่านั้น ในความเห็นของผู้วิจัย รูปแบบของละครเพลงมีความเหมาะสมที่จะใช้วิพากษ์ (comment on) สังคมหรือค่านิยมที่คนในสังคมยึดถือ ผู้วิจัยกลับไปศึกษาบททวนเรื่องราวจากบทประพันธ์ดั้งเดิมอีกครั้ง และได้พบว่าน้ำเสียงของผู้ประพันธ์มีความวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครไปด้วยในเวลาที่เล่า ดังนั้น จึงน่าจะมีความเป็นไปได้ที่ผู้วิจัยจะใช้เพลงในการทำหน้าที่เดียวกันนี้

ความคิดหลักของบทละครเพลงที่ผู้วิจัยต้องการสื่อไปยังผู้ชมผ่านละครเพลง คือ การตั้งคำถามกับผู้ชมว่าเราสามารถตัดสินใคร ๆ จากสิ่งที่เราเห็นเขาเป็น หรือเขากระทำได้จริง ๆ หรือ ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่านี่เป็นปัญหาหลักที่ทำให้เกิดความแตกแยกในสังคมไทยทุกวันนี้ ผู้คนมักจะด่วนตัดสินผู้อื่นจากสิ่งที่ตนเองเห็นโดยไม่ได้จุกคิดเลยว่าที่เราเห็นนั้นอาจเป็นเพียงปลายเหตุ เป็นยอดที่โผล่พ้นน้ำของภูเขาน้ำแข็งเท่านั้น หรือยิ่งไปกว่านั้น สิ่งที่เราคิดว่าเราเห็นอาจไม่ใช่ความเป็นจริงด้วยซ้ำ ทั้งหมดอาจเป็นเพราะเราเลือกที่จะมองแบบนั้น เชื่อแบบนั้น เพื่อให้ตัวเรารู้สึกดีกับตนเอง รู้สึกว่าเรามีคุณค่า เราเป็นคนที่ดีกว่า สูงส่งกว่า ฉลาดกว่า และใช้ความรู้สึกว่าตนเองเหนือกว่านักคนอื่น แบ่งฝักฝ่ายว่าคนที่คิดต่างจากเราหรือเลือกกระทำสิ่งที่ต่างจากเรา ไม่ดีและไม่สูงส่งเท่าเรา

ผู้วิจัยเลือกบริบทของความคิดหลักของเรื่อง เป็นค่านิยมความเชื่อเรื่องบุญกรรมแบบผิวเผินที่ผูกกับความคิดความเชื่อเรื่องความดีความชั่วและความโชคดียุติกรรม ตลกดจนบุญวาสนาและเคราะห์กรรม ผู้วิจัยมองว่านี่คือค่านิยมความเชื่อที่แทรกอยู่ในแทบทุกระบบความเชื่อของสังคมไทย และมีส่วนอย่างมากในการตีกรอบวิถีคิดของคนไทยในการมองผู้อื่นแบบตัดสินโดยที่ผู้มองเองก็ไม่รู้ตัว ความตั้งใจของผู้วิจัยคือ นำเสนอความคิดหลักนี้ในเชิงเสียดสี (Irony) ผ่านการเดินทางทางความรู้สึกและความคิดความเชื่อของผู้ชมเอง ผู้ชมจะถูกวางให้ตัดสินตัวละครต่าง ๆ ไปล่วงหน้าโดยไม่รู้ตัว เช่นเดียวกับที่ตัวละครก็ทำแบบเดียวกันในชีวิตของตนเอง การย้ำประเด็นค่านิยมความเชื่อเรื่องบุญกรรมจะพาผู้ชมให้เกิดการตั้งคำถาม จุกคิด และตระหนักมากขึ้นเรื่อย ๆ ว่านี่เป็นระบบวิถีคิดที่คลุมเครือและอ่อนเหตุผลจนนำไปสู่การที่ผู้ชม

รู้สึกว่าคุณละครหลักเดินผิดทางที่ไปตัดสินคนอื่น อันมีเหตุมาจากความคิดความเชื่อเรื่อง บุญกรรมแบบผิวเผินตื่นเขินนั้น และทำที่สุดแล้ว เรื่องจะต้องวกกลับมาปลุกผู้ชมให้ ตระหนักว่า ตลอดเวลาที่ดูละคร ผู้ชมเองก็ทำสิ่งเดียวกันกับตัวละคร คือได้ตัดสินตัวละครต่าง ๆ ไปแล้วอย่างผิวเผินเช่นกัน

๗.๒ ความเป็นไปได้ของโครงเรื่อง

เรื่องของโครงสร้างของบท เป็นโจทย์ที่ยากและท้าทายมากที่สุดสำหรับผู้วิจัย ทั้งนี้ เพราะ “หลายชีวิต” มีโครงสร้างของเรื่องที่ต่างโดยสิ้นเชิง จากขนบของการเล่า เรื่องของละครเพลงทั่วไป ผู้วิจัยยังคงเลือกที่จะรักษาความหลากหลายและเส้นเรื่อง ย่อยที่ทุกเส้นเรื่องมีความเป็นเอกเทศของบทประพันธ์ไว้ แต่ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัย ต้องหาจุดที่จะสามารถร้อยต่อ ๑๑ เส้นเรื่องย่อยนี้ เพื่อให้บทละครเพลงมีความเป็น เอกภาพพอที่จะสามารถเล่าเรื่องด้วยเพลงได้อย่างสิ้นไหล กลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน และมีความสมเหตุสมผล

ในขั้นแรก ผู้วิจัยนำเอาความคิดหลักที่ต้องการนำเสนอมาคลี่ให้เป็นเส้นของ การเดินทางของผู้ชม แล้วจึงสร้างการเดินทางของตัวละครให้คู่ขนานไปด้วย ในขั้น แรกของการวางโครงเรื่อง ผู้วิจัยใช้วิธีจัดกลุ่มแต่ละชีวิตตามแนวคิดความเชื่อเรื่อง บุญกรรมของตัวละคร ซึ่งจะเปลี่ยนไปในแต่ละช่วงชีวิต ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวม เรื่องราวของแต่ละชีวิตให้สั้นลง โดยตั้งใจจะใช้เพลงในการช่วยเล่าเรื่อง ผู้วิจัยเห็นว่า เพลงสามารถทำหน้าที่ในการพาผู้ชมให้รู้สึกร่วมไปกับตัวละคร ให้ผู้ชมได้ผูกพัน เข้าใจ เห็นใจตัวละครโดยใช้เวลาน้อยกว่าละครพูดได้ เนื่องจากผู้วิจัยตั้งใจสร้างให้เส้นเรื่องให้ เป็นเส้นของการเดินทางของทั้งตัวละครและตัวผู้ชมเอง ผู้วิจัยจึงเลือกเปิดเรื่องที่เส้น ทางการไปลงเรือของตัวละครแทนที่จะเปิดมาเมื่อตัวละครอยู่บนเรือกันแล้วอย่างใน บทละครพูดและในบทประพันธ์ ผู้วิจัยเลือกที่จะจบเรื่องด้วยภาพเดิมของการเดินทาง ลงเรือ และปิดเรื่องด้วยการที่เรือแล่นออกไปในความมืด โดยที่เรือไม่ต้องล่มให้ผู้ชม เห็นอีกครั้ง เพื่อสื่อถึงความหมายว่า ตัวละครอาจจะตาย แต่เรายังอยู่ต่อไป พร้อมกับ การยึดค่านิยมความคิดความเชื่อที่เป็นตัวแปรในการสร้างความขัดแย้งในสังคมต่อไป จะเมื่อ ๗๐ ปีก่อนหรือปัจจุบันก็ได้แตกต่างกันเลย

เมื่อได้วางโครงเรื่องคร่าว ๆ แล้ว ผู้วิจัยจึงเริ่มลงรายละเอียดเพื่อจะพัฒนาเป็นบทต่อไป ผู้วิจัยได้พบว่า โครงเรื่องที่วางไว้ข้างต้นยังไม่สามารถสื่อประเด็นที่ต้องการนำเสนอได้อย่างเต็มที่ มีความเสี่ยงอย่างมากที่ผู้ชมจะกลับไปได้ประเด็นเดิม เรื่องทางเลื้อยภายในละครพูดเพราะเป็นเส้นของการกระทำของตัวละครที่ชัดเจนกว่า นอกจากนี้ น้ำเสียงของการวิพากษ์ตัวละครและค่านิยมในสังคมก็ยิ่งกำกวมคลุมเครือไม่ชัดเจน เสี่ยงกับการที่ผู้ชมจะรู้สึกว่าคุณเขียนบทแต่ประเด็นนั้น ยัดเยียดประเด็นนี้ แต่ทั้งหมดเป็นเพียงผิวเผิน ไม่ได้สามารถลงเชิงลึกให้ผู้ชมตระหนักหรือเข้าใจอย่างถ่องแท้ ผ่านการเดินทางทางความคิดและความรู้สึกของผู้ชมได้

ผู้วิจัยกลับไปยังบทประพันธ์ดั้งเดิมอีกครั้ง หนนี้ เพื่อหาหนทางการเล่าเรื่องที่จะสามารถทำหน้าที่ได้อย่างน้ำเสียงของผู้ประพันธ์ได้ แต่ใช้วิธีของละครเวที กล่าวคือการพาให้คนดูเกิดความตระหนักรู้ได้เองผ่านเส้นเรื่องและการกระทำของตัวละคร ไม่บอกตรง ๆ ผู้วิจัยได้ทางเลือกที่น่าสนใจ คือ สร้างตัวละครขึ้นมาเพิ่มที่จะสามารถร้อยเส้นเรื่องทั้ง ๑๑ ชีวิตเข้าด้วยกันได้โดยสร้างจากตัวละครแวดล้อมที่มีอยู่ในสถานการณ์ที่ระบุไว้ในบทประพันธ์ ผู้วิจัยเลือกเหตุการณ์เก็บกู้ศพหลังเหตุเรือล่มมาเป็นสถานการณ์หลัก สร้างตัวละครหลักขึ้นมาอีกหนึ่งตัวจากกลุ่มตัวละครชาวบ้านที่มาเก็บกู้และวิพากษ์วิจารณ์สภาพศพ ตัวละครเด็กเรือและนายเรือที่ถูกกล่าวถึงเล็กน้อยในบทประพันธ์ถูกนำมาขึ้นมาเป็นตัวละครปะทะ ตัวละครแวดล้อมของ ๑๑ ชีวิตบางตัวที่มีความสมเหตุสมผลในการอยู่ในสถานการณ์เก็บกู้ศพถูกนำมาขยายสำหรับเส้นเรื่องนี้ ผู้วิจัยเพิ่มเส้นเรื่องที่ ๑๒ ขึ้นมาจากเดิมที่มีอยู่แล้ว ๑๑ เส้นเรื่อง เส้นเรื่องใหม่นี้เป็นโลกของคนเป็น ซึ่งเป็นเหตุการณ์หลังการตายของ ๑๑ ชีวิตนั้น

๗.๓ การสร้างตัวละครใหม่

ตัวละครสำคัญที่ผู้วิจัยเพิ่มในบทละครเพลง หลายชีวิต ได้แก่ วง ซึ่งทำหน้าที่เป็นกึ่งผู้เล่าเรื่อง (Narrator) และตัวละครหลักให้คนดูตาม และให้ ก้าน ตัวละครเด็กท้ายเรือ ซึ่งมีบทบาทเป็นตัวละครประกอบในบทละครพูดให้เป็นตัวละครปะทะของวง นอกจากนี้ ยังมีตัวละครแวดล้อมอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยใช้สำหรับเส้นเรื่องของวงที่เพิ่มมาใหม่ ซึ่งมีทั้งตัวละครเดิมจากบทละครพูดและตัวละครที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อสร้างปมขัดแย้งให้เส้นเรื่องของวงดำเนินไปข้างหน้าได้อย่างสมเหตุสมผลและมีน้ำหนักให้ผู้ชมติดตาม

ผู้วิจัยสร้างให้ตัวละครวง เป็นตัวละครที่พาผู้ชมเข้าไปสู่โลกของ ๑๑ ชีวิตนั้น แต่วงก็มีใช้ตัวละครที่แทนสายตาของผู้ชมโดยตรง ผู้ชมจะถูกจัดให้เป็นผู้ที่เห็นทุกอย่าง รู้มากกว่าวง เพื่อสร้างให้เกิดภาวะที่ผู้ชมรู้มากกว่าตัวละคร (Dramatic Irony) อันจะทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกเป็นห่วงเป็นใย (Concern) ตัวละครวง และเอาใจช่วยให้วง ไม่เดินผิดทางไปเพราะข้อบกพร่องของตัวเอง ตอนเปิดเรื่อง ผู้วิจัยสร้างให้ผู้ชมเห็นวงเป็นคนดีธรรมดาคนหนึ่ง เป็นคนที่ยึดมั่นในความถูกต้อง คิดว่าตนเองทำสิ่งที่ควรทำ มีอุดมการณ์ ความต้องการหลักของวงคือต้องการหาตัวคนผิดในเหตุการณ์เรื่องลึกลับให้มารับผิดชอบและรับโทษจากการกระทำของตนเองเพื่อให้ผู้ตายซึ่งในความคิดของวง ล้วนเป็นเหยื่อผู้บริสุทธิ์ตลอดจนคนข้างหลังของคนเหล่านั้นได้รับความยุติธรรมที่สมควรได้รับ วงมีแรงขับเคลื่อนคือความรู้สึกผิดว่าตัวเองล้มเหลวในการช่วยชีวิตลิงจอกกับลูก บทจะค่อย ๆ เปิดให้ผู้ชมเห็นปมความรู้สึกผิดในใจนี้ว่าที่วงรู้สึกผิดมากเป็นเพราะวงเป็นคนปลิดมือลิงจอกออกจากตัวเนื่องจากน้ำหนักของลิงจอกและเจ้าแดงที่โถมเข้ามาหากำลังจะพาให้วงจมน้ำไปด้วยอีกคน เมื่อพลาดจากลิงจอก วงจึงช่วยกันขึ้นมาแทน แล้วได้มาพบว่าก้านขโมยทองจากศพคนตาย การที่วงช่วยหนึ่งชีวิตแทนที่จะช่วยสองและช่วยคนที่กระทำความผิดแทนที่จะช่วยคนดียังย่ำให้วงรู้สึกผิด เรื่องจะเผยให้ผู้ชมทราบต่อไปว่าที่วงรู้สึกแรงกล้าที่ต้องหาความยุติธรรมให้ผู้ตายเหล่านั้นเพราะแท้จริงแล้ววงเองก็มีแผลในใจจากการที่ภรรยาและลูกของวงเคยประสบเหตุเรื่องลึกลับเสียชีวิตที่กรุงเทพฯ เมื่อหนึ่งปีก่อน วงโทษตัวเองที่เอาแต่ทำงานหนักในฐานะนายช่างคนสำคัญที่อยู่ต่อเรื่องจนไม่มีเวลาดูแลลูกเมีย หลังจากเหตุการณ์ลูกเมียเสียชีวิต วงจึงทิ้งงาน ทั้งชีวิตที่กรุงเทพฯ มาอยู่ไปวัน ๆ ที่บางไทร จนเกิดเหตุการณ์เรื่องลึกลับ ล้ม วงจึงทำทุกอย่างโดยไม่รู้ตัวว่าตนเองทำเพื่อเยียวยาแผลในใจของตนเอง มิใช่เพื่อความถูกต้องและความยุติธรรมเพื่อผู้อื่น ล้วน ๆ อย่างที่วงอ้างกับตนเองและผู้อื่น

วงตัดสินใจจะสู้ตามวิถีของตัวเองเพื่อเรียกร้องความถูกต้องและยุติธรรมให้สังคม จริง ๆ คือเพื่อล้างความรู้สึกผิดในใจและเพื่อพิสูจน์ว่าตัวเองไม่ได้เป็นคนล้มเหลวซ้ำแพ่ อยู่ไปวัน ๆ ในตอนจบของละครเพลง เมื่อวงได้รู้และเข้าใจว่าแท้จริงแล้วสิ่งที่ตนเองทำนั้นตรงข้ามกับความถูกต้องและความยุติธรรม วงกลับเลือกที่จะไม่แก้ไขอะไร ตอนจบแบบนี้มาจากความตั้งใจผู้วิจัยที่จะให้วงที่เป็นเหมือนตัวละครหลักที่มีคุณธรรมและอุดมการณ์แบบตัวละครหลักในละครโศกนาฏกรรม (Tragic hero)

กลายเป็นตัวละครที่ละทิ้งคุณธรรมและอุดมการณ์เหล่านั้นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง แทน (Anti-hero) ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ชมจุกคิดได้ว่า ในสังคมทุกวันนี้ คนมากมายก็ไม่มีต่างกับวง เราเองก็เช่นกัน แล้วเราควรจะปล่อยให้มันดำเนินไปเช่นนี้หรือ หากเป็นอย่างนี้ต่อไป โศกนาฏกรรมที่แท้จริงนั้นจะมีใช่เรื่องลมในละคร หากแต่เป็นการล่มสลายของสังคมที่เราอยู่นั่นเอง

ตัวละครปะทะของวง ได้แก่ ก้าน เด็กทำยเรือ ก้านแตกต่างจากวงตรงที่ก้านไม่คิดอะไรมาก ไม่ยึดมั่นอุดมการณ์อะไร มีความเชื่อเรื่องบุญกรรมผิวดินอย่างคนทั่วไป ก้านเพียงแค่นพยายามทำหน้าที่ตรงหน้าที่ดีที่สุด ก้านทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายและศีลธรรมบ้าง แต่ด้วยเหตุผลที่ตัวก้านเองเห็นว่าจำเป็นต้องทำและไม่เดือดร้อนใคร เมื่อเกิดเหตุการณ์เรื่องลม ก้านรู้สึกผิด แต่ก้านเลือกที่จะช่วยคนเป็นที่ยังต้องมีชีวิตอยู่ต่อไปมากกว่าจะเรียกร้องความถูกต้องเพื่อคนที่ตายไปแล้วอย่างวง เมื่อบงสู้เพื่อสิ่งที่วงยึดมั่น ก้านก็สู้ในแบบของตัวเองตามความเชื่อของตัวเอง จุดนี้ ผู้วิจัยต้องการสะท้อนให้ผู้ชมเห็นว่าไม่ว่าจะวงหรือก้านก็ไม่ได้มีใครมีความเป็นมนุษย์สูงส่งไปกว่ากัน วงอาจจะมียุทธศาสตร์ยิ่งใหญ่ แต่วงอาจทำสิ่งเลวร้ายได้มากกว่าคนที่คิดตื้นๆอย่างก้านเสียอีก ความบกพร่องที่ใหญ่ไม่น้อยกว่าความตื่นเขินคิดน้อยของก้านคืออคติและการตัดสินผู้อื่นเพราะคิดไปว่าตนเองรู้ดีกว่า เป็นคนดีกว่า สูงส่งกว่า อย่างที่วงเป็น

นอกเหนือจากก้านแล้ว อีกตัวละครหนึ่งที่มาจากบทละครพูด แต่ผู้วิจัยเลือกที่จะเพิ่มมิติเพื่อใช้ในเส้นเรื่องของวงคือตัวละครก้านอ่วมซึ่งเดิมที่อยู่ในเส้นเรื่องของลอยเท่านั้น ผู้วิจัยเพิ่มน้ำหนักให้ก้านอ่วมเป็นอดีตนายจ้างของแม่ของก้าน เมื่อเปิดเรื่องก้านอ่วมดูเป็นผู้ใหญ่ที่มีเมตตา รักความถูกต้องยุติธรรม แต่แล้วเรื่องก็จะคลี่ให้ผู้ชมได้เห็นว่าตัวละครที่ดูเหมือนเป็นคนดีของสังคมคนนี้ แท้จริงแล้วก็เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง ไม่ว่าจะจากการเป็นเจ้าของนั้นนอกระบบของก้าน และท้ายสุดก็รับสินบนจากก้านอีกด้วย ทั้งหมดนี้เพื่อย้ำประเด็นหลักของละครที่ว่าความถูกต้องไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว เราจึงไม่อาจตัดสินใครจากเพียงแค่นี้เห็นได้

๘. กระบวนการพัฒนาบทละครเพลง

เมื่อผู้วิจัยได้การปรับโครงสร้างเรื่องใหม่แล้ว ผู้วิจัยจึงได้ทำการเขียนบทละครเพลงร่างแรกและนำไปทำงานร่วมกับผู้กำกับการแสดงและผู้ประพันธ์ดนตรี ในกระบวนการของการเขียนบทละครเพลงนั้น ผู้วิจัยได้ตกลงกับผู้กำกับการแสดงและผู้ประพันธ์ดนตรีว่าจะเริ่มด้วยการเขียนสถานการณ์ทั้งหมดในรูปของบทสนทนาอย่างละครพูดก่อนในขั้นแรก แต่เพิ่มเติมการระบุจุดที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าอาจใช้เพลงเข้ามาช่วยเล่าเรื่องได้ จากนั้น ผู้วิจัยจึงจะเข้าสู่กระบวนการการทำงานร่วมกันกับผู้กำกับการแสดงและผู้ประพันธ์ดนตรี โดยผู้กำกับการแสดงจะทำงานในส่วนของการแสดงในแง่ของภาพและการแสดงที่จะเกิดขึ้นบนเวที และผู้ประพันธ์ดนตรีจะทำงานส่วนของดนตรีในด้านของโครงสร้างของเพลง ไปพร้อมกันกับกระบวนการการปรับแก้ของผู้วิจัย

ในกระบวนการการลำดับโครงสร้างเรื่องร่วมกับการทำงานกับภาพและดนตรีนี้ ผู้วิจัยปรับแก้บทอีกครั้ง โดยเน้นให้เส้นเรื่อง ๑๑ ชีวิต กับเส้นเรื่องของวง มีจุดเชื่อมโยงที่พ้องกันให้มากที่สุดเพื่อหาความเป็นเอกภาพของโครงเรื่อง ผู้วิจัยใช้การตัดสลับเหตุการณ์ของแต่ละเส้นเรื่องย่อย เพื่อหาจุดที่จะขับเคลื่อนเส้นเรื่องด้วยเพลงให้ได้ โดยที่แต่ละเพลงจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของแกนหลักของเรื่อง และช่วยสื่อสารความคิดหลักของเรื่องไปยังผู้ชมให้ได้

ความมุ่งหมายของผู้วิจัยในการเขียนบทละครเพลงนี้ คือ ค่อย ๆ เผยให้ผู้ชมได้เห็นความจริงโดยไม่ตัดสินเกี่ยวกับตัวละครทั้ง ๑๑ ชีวิตนั้น ผู้วิจัยพยายามดำเนินเรื่องให้ผู้ชมได้เห็นว่าทุกตัวละครล้วนมีมิติ และมีเหตุผลที่ผู้ชมเข้าใจได้ไม่ว่าจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม ทุกตัวละครมีเหตุผลเบื้องหลังการกระทำที่หนักแน่นชัดเจน ในขณะที่เดียวกันก็มีข้อบกพร่อง ที่ทำให้ตัวละครเลือกทำในสิ่งที่ผู้ชมอาจไม่เห็นด้วย ตัวละครเองก็มีเหตุผลที่ผู้ชมสามารถเข้าใจและเห็นใจได้ ในขณะเดียวกัน ผู้ชมก็จะได้เห็นข้อบกพร่องของวงที่ด่วนตัดสินผู้อื่นตามความคิดของตนเอง และเข้าใจไปเองว่าตนเองมีความสูงส่งทางจิตใจมากกว่าคนอื่น ๆ อย่างก้านและสมพงษ์ ซึ่งสิ่งนี้ทำให้วงเชื่อว่าตนมีสิทธิ์ที่จะตัดสินว่าก้านและสมพงษ์ควรได้รับการลงโทษ ยิ่งไปกว่านั้นเมื่วงได้รู้ความจริงในตอนท้ายว่าการตัดสินของตนผิด ได้รู้ว่าที่เรือล่มไม่ใช่เพราะสมพงษ์คนเดียวอย่างที่วงเคยเข้าใจ แต่อาจมีสาเหตุจากการที่เครื่องยนต์เรือขรุ่

เพราะเป็นเครื่องยนต์ที่มีปัญหาตั้งแต่ช่วงต่อเรือ เรือควรจะถูกเปลี่ยนเครื่องยนต์ และเครื่องยนต์ขี้อายุนี้ควรถูกเก็บส่งคืนบริษัทญี่ปุ่นไปแล้ว แต่เพราะตัวเองที่เป็นช่างคนเดียวที่รู้และทำเป็นได้หนีออกจากงานมาเฉยๆ โดยไม่บอกใครหลังจากที่ลูกเมียจมน้ำตายเมื่อหนึ่งปีก่อน ทำให้เครื่องยนต์ที่มีปัญหานี้หลุดรอดมาและส่งผลให้เกิดโศกนาฏกรรมครั้งนี้ ผู้ชมจะได้เห็นว่าวงผู้ซึ่งเอาแต่โทษและตัดสินผู้อื่น แท้จริงแล้วก็เป็นหนึ่งในฟันเฟืองที่ทำให้เกิดเหตุการณ์เรือล่มนี้เช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อวงได้รู้ความจริงข้อนี้จากการเห็นเครื่องยนต์เรือในตอนท้าย วงก็ไม่ได้แก้ไขเหตุการณ์ให้ถูกต้องตามอุดมการณ์และความยุติธรรมที่วางอ้างมาตลอดว่ายึดถือ

หลังจากกระบวนการปรับแก้โครงสร้างบทและระบุตำแหน่งของเพลง ผู้วิจัยได้จัดการอ่านบท (Playreading) ขึ้น เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑ ณ ศูนย์ศิลปการละครสดใส พันธุมโกมล แล้วจึงทำการปรับแก้บทละครเพลงอีกครั้งเพื่อส่งต่อให้ผู้กำกับการแสดงนำไปทำงานกับภาพที่จะเกิดขึ้นบนเวทีร่วมกับผู้ออกแบบฉาก และคณะผู้ประพันธ์เนื้อเพลงทำงานร่วมกับผู้ประพันธ์ดนตรี จนได้จัดแสดงเป็นละครเพลงเต็มรูปแบบในวันที่ ๑๔ สิงหาคม - ๑ กันยายน ๒๕๖๒ ณ ศูนย์ศิลปการละครสดใส พันธุมโกมล คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๙. ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เวลาตกตะกอน ร่างโครงสร้างบท ทดลองหลายวิธี แก่แล้วรู้แล้วแก้ใหม่อยู่ร่วมปี จนได้โครงเรื่องมาเสนอผู้กำกับการแสดง จากนั้นจึงเขียนบท ทดลองตัด ย่อ เพิ่ม และขยายจากบทต้นทาง เพื่อหากลวิธีการเล่าเรื่องที่จะได้ผลที่สุด สิ่งที่คุณเขียนพบคือ ยิ่งแก้ยิ่งรู้ ก็ยิ่งพบเจอสิ่งใหม่ มิติใหม่ ๆ หรือข้อมูลใหม่ ที่ผู้ประพันธ์ได้ซ่อนไว้ในบทประพันธ์อย่างลึกซึ้งแยบยล ทำให้ผู้เขียนต้องหากลวิธีที่จะเก็บสิ่งเหล่านั้นไว้ในบทละคร แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องหาทางทำให้กระชับที่สุด และหาทางเล่าเรื่องนี้ให้เหมาะกับสื่อละครเวทีให้ได้

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทดลองเขียนบทละครในรูปแบบของบทละครพูด และจัดแสดงเป็นละครเวทีเต็มรูปแบบเมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๙ ณ ศูนย์ศิลปการละครสดใส พันธุมโกมล คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยได้รับความเห็น

มากมายเกี่ยวกับบทละคร ทั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ชมละคร สรุปได้เป็นประเด็นต่อไปนี้

๑) ความยาวของบทเป็นอุปสรรคอย่างมากสำหรับการรับชม ละครรอบปฐมทัศน์นั้นมีความยาวประมาณสี่ชั่วโมง ผู้ชมบางคนในรอบนี้ให้ความเห็นที่คล้ายคลึงกันว่า ละครสร้างความรู้สึกรันทมน้ำตาและซ้ำ ทำให้ผู้ชมรู้สึกอึดอัด ล้า ส่งผลให้ผู้ชมไม่สามารถอยู่กับเรื่องได้ตลอดจนจบ ผู้ชมจับต้นชนปลายไม่ทันว่าข้อมูลไหนสำคัญจนต้องจำเพื่อไปดูในช่วงต่อ ๆ ไปของชีวิตนั้น ๆ แต่ละครชีวิตเมื่อเปิดมาแล้ว ใช้เวลานานพอสมควรกว่าละครจะกลับมาเล่าถึงตัวละครตัวนี้อีกครั้ง เพราะมีอีก ๑๐ เส้นเรื่องที่ต้องเล่าก่อน ทำให้ผู้ชมลืมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ชมไปแล้ว เชื่อมโยงไม่ทันว่าชีวิตไหนเกิดอะไรขึ้น

๒) การจัดกลุ่มตัวละครในแต่ละช่วงชีวิต ไม่สามารถแสดงให้เห็นได้ชัดเจนเวทีผู้ชมหาจุดเชื่อมและจุดตัดไม่เจอ ส่งผลทำให้รู้สึกเหมือนเรื่องดำเนินไปเรื่อย ๆ ๑๐ เส้นเรื่องตัดสลับไปมาอย่างไม่จบสิ้น นอกจากจะส่งผลดังที่กล่าวมาแล้ว ยังทำให้ผู้ชมไม่ได้รับความคิดหลักของเรื่องอีกด้วย เพราะผู้ชมเชื่อมโยงเส้นเรื่องแต่ละเส้นเรื่องเข้าด้วยกันไม่ได้

๓) จังหวะและความเข้มข้นของการเดินเรื่องไม่สิ้นไหลเท่าที่ควร เรื่องดูดำเนินไปเรื่อย ๆ แม้จะมีความหนักขึ้นเรื่อย ๆ ตามความเข้มข้นของชีวิตตัวละคร แต่การลำดับฉากสลับไปมา มีผลทำให้อารมณ์ความรู้สึกของผู้ชมสะดุดอยู่บ้าง

๔) ผู้ชมไม่ได้รับความคิดหลักที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอผ่านบทละคร ด้วยความที่ละครยาวมาก การลำดับและตัดสลับฉากยังไม่สามารถนำเสนอจุดเชื่อมโยงหรือจุดต่างของแต่ละกลุ่มที่จัดไว้ใน การดำเนินเรื่องได้ชัดเจน ทำให้ผู้ชมไม่ได้รับรู้ถึงการเลือกกระทำ และการตัดสินใจเส้นทางเดินชีวิต ตลอดจนผลที่ตามมาจากการกระทำเหล่านั้นของตัวละคร ๑๑ ชีวิตได้อย่างชัดเจนมากพอ ผู้ชมหลายท่านจึงเข้าใจว่าบทละครนี้พูดถึงเรื่องความตายเป็นแกนหลัก ว่าคนเราทุกคนไม่ว่าเป็นใคร ทำอะไรมา สูงต่ำดีชั่วอย่างไร ก็ล้วนหนีความตายไม่พ้น ซึ่งไม่ใช่ความคิดหลักที่ผู้วิจัยตั้งใจนำเสนอ

อย่างไรก็ตาม เสียงตอบรับในทางที่ดีจากรอบปฐมทัศน์นี้ก็มียุบบ้าง ผู้ชมชื่นชมทิศทาง การกำกับ การแสดง การใช้พื้นที่ ฉากและแสงบนเวที โดยเฉพาะภาพของ

โครงเรื่องที่อยู่กลางพื้นที่การแสดงตอนเปิดเรื่องและตอนปิดเรื่อง ผู้ชมชื่นชอบทักษะการแสดงของนักแสดง และทิศทางการศึกษาที่ผู้กำกับการแสดงเลือก สำหรับด้านของบทละคร ผู้ชมหลายคนกล่าวตรงกันว่า เส้นเรื่องแต่ละเส้นมีความชัดเจน และมีความเป็นละครที่น่าติดตาม ในขณะที่เดียวกันก็น่าเชื่อถือสมเหตุสมผล ตัวละครมีมิติ ทำให้ผู้ชมเข้าใจได้และและรู้สึกผูกพันกับทุกตัวทั้ง ๑๑ คน ผู้ชมชอบการเลือกเหตุการณ์และสถานการณ์ในการนำเสนอชีวิตของตัวละครให้ผู้ชมรู้จักและตามติด ฉากที่ผู้ชมพูดถึงกันมากในทางที่ดีนอกจากฉากรุนแรงอย่างละม่อมฆ่าแม่ และลอยชาย่ายพริ้มแล้ว คือฉากที่แสดงให้เห็นว่าพระเสมรู้แจ้งถึงหนทางดับทุกข์ได้แล้ว ซึ่งฉากนี้ผู้วิจัยเสริมจากบทประพันธ์ดั้งเดิม ให้พระเสมพบกับบาทชายโดยยกคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุมาประกอบว่า “หากรู้จักวางสุข ทุกข์ไม่ต้องวาง ก็หายไปเอง” คำกล่าวนี้กระทบใจผู้ชมอย่างมาก และสถานการณ์มีความกลมกลืนเข้ากับเรื่อง ผู้ชมหลายคนเข้าใจไปว่าเป็นคำกล่าวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ระบุไว้ในบทประพันธ์ ทำให้ผู้วิจัยต้องรีบแก้ไขความเข้าใจนั้นโดยระบุแหล่งที่มาที่ผู้วิจัยอ้างอิงให้เห็นชัดมากขึ้นกว่าเดิม

นอกจากนี้ ผู้ชมหลายคนที่เคยรู้จักบทประพันธ์ดั้งเดิมมาก่อนให้ความเห็นว่าประทับใจที่บทได้ขยายให้ตัวละครทั้ง ๑๑ ตัวมีมิติ มีความเป็นมนุษย์ มีเหตุผลที่ไปที่ไป และแรงจูงใจเบื้องหลังการกระทำชัดเจนทั้ง ๑๑ ตัว ตัวละครหลักทั้งหมดนี้ได้นำหนักในเรื่องไม่มากไม่น้อยไปกว่ากัน มีความน่าเชื่อถือมากพอๆกัน ทำให้เห็นว่าชีวิตทุกคนล้วนแตกต่างกันได้ ซึ่งจุดนี้เป็นความแปลกใจในทางดีที่ผู้ชมที่รู้จักเรื่องดั้งเดิมมาก่อนไม่ได้คาดคิดว่าบทจะทำให้

หลังจากจัดแสดงรอบแรก ผู้วิจัยได้ทำการปรับแก้บทอีกครั้ง โดยได้ขอความช่วยเหลือจากผู้กำกับการแสดงให้ดูภาพรวมของการนำเสนอ ผู้วิจัยปรับแก้บทตามจุดอ่อนต่าง ๆ ที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ชมในรอบแรก โดยมีแนวทางในการแก้ปัญหาดังนี้

- ๑) ตัดบทละครให้สั้นลง ตัดช่วงแรกทิ้งไป ปรับบทพูดให้กระชับและคมขึ้น ปรับและตัดทุกคำที่เยิ่นเย้อไม่จำเป็น
- ๒) ตัดข้อมูลที่ไม่จำเป็นออกไปให้หมด ข้อมูลที่มาจากวรรณกรรมที่มีไว้เพื่อเสริมตัวละครให้หนักแน่นมีมิติขึ้น แต่ไม่ได้ช่วยขับเคลื่อนเรื่องไปข้างหน้าก็ตัดออกไปให้หมด

๓) ใช้ดนตรีและแสงในการแบ่งช่วงกลุ่มของชีวิต ในกลุ่มเดียวกันเพิ่ม การเชื่อมกันระหว่างภาพ การกระทำ และบทสนทนาให้มากขึ้น ให้คนดูได้เห็นจุดรวม ของตัวละครที่ถูกจัดกลุ่มไว้ด้วยกัน มีการจัดสลับลำดับฉากและเหตุการณ์ใหม่ เพื่อให้ ระดับของความเข้มข้นและความตึงเครียดของเรื่องค่อย ๆ สูงขึ้นในระดับที่พอดี มีฉาก ผ่อนคลายความตึงเครียดให้ผู้ชมในจุดที่ควรต้องผ่อนคลาย

๔) เมื่อปรับจังหวะให้คมกระชับขึ้น และปรับบทให้มีเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เรื่องก็สั้นไหลขึ้น ไม่หน่วง ทำให้คนดูรู้สึกหนักและเครียดอย่างรวดเร็ว

๕) เน้นการใช้คำ ภาพ และเสียง เป็นคำใบ้ (clue) เพื่อพาให้ผู้ชมไปถึง ความคิดหลักที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอให้ได้ เน้นช่วงเวลาการตัดสินใจเลือกของ ตัวละครให้ชัด

ละครกลับมาจัดแสดงอีกครั้งในวันที่ ๒๕ มกราคม - ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ จากการประเมินผลจากการเสวนาและแบบสอบถามหลังการจัดแสดง เสียงตอบรับ ดีมาก ผู้ชมเกือบทั้งหมดบอกว่าไม่รู้สึกราวยาวจนเกินไป ตามเรื่องทัน และรู้สึกว่าละคร นำติดตามอยู่ตลอดสามชั่วโมงเศษ ที่น่าสนใจคือผู้ชมแต่ละคนชื่นชอบตัวละครแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ร่วมที่ผู้ชมมีกับตัวละคร ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าตัวละคร ทั้ง ๑๑ ตัวทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในบทละครนี้

ผู้ชมประทับใจในการเชื่อมโยงแต่ละชีวิตให้เห็นชัดถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างแบบตรงกันข้าม ทำให้ผู้ชมได้เห็นการจัดกลุ่มตามที่ระบุไว้ในบทละคร ได้อย่างชัดเจน และเห็นถึงการเปลี่ยนกลุ่มไปเรื่อย ๆ เมื่อเรื่องดำเนินไปข้างหน้า ทำให้ ผู้ชมส่วนมากได้รับความคิดหลักของเรื่องเกี่ยวกับการเลือกกระทำและผลของการ กระทำตามที่ผู้วิจัยตั้งใจนำเสนอ แต่ยังมีบ้างที่ยังติดอยู่กับความคิดเรื่องบุญกรรมว่า คนเราทำดีช่วยอย่างไร สุดท้ายก็ต้องตายทุกคน

จากการจัดแสดงนี้ ผู้วิจัยได้รับเสียงตอบรับที่ดีมากเกี่ยวกับบทละคร อย่างไรก็ตาม กิติ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า นั่นเป็นเพราะโครงสร้างของบทและวิธีการนำเสนอผ่านองค์ ประกอบต่าง ๆ บนเวทีมีความเหมาะสมพอดีกับการนำเสนอในรูปแบบละครพูด แต่ โครงสร้างของบทละครนี้ ยังไม่เหมาะกับการเป็นละครเพลง ปัจจัยหลักคือ บทละคร หลายชีวิตร่างนี้ยังขาดจุดที่จะมาช่วยเชื่อม ๑๑ เส้นเรื่องให้มีเอกภาพ ทั้งนี้การจะ

เล่าเรื่องย่อย ๆ ๑๑ เรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกันเลย นอกจากจุดจบของชีวิตตัวละครในรูปแบบละครเพลงนั้น ควรจะต้องมีเพลงหลักอย่างน้อยหนึ่งเพลงเปิดเรื่องและสรุปปิดเรื่องให้ได้ และระหว่างทางก็ควรต้องมีการใช้เพลงร่วมกันของตัวละครหลักในแต่ละเส้นเรื่องย่อย ซึ่งการมีอยู่ของเพลงเหล่านี้ต้องจำเป็นต้องมีความสำคัญ มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวด และสามารถทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนเรื่องไปข้างหน้าได้ ไม่ใช่เพียงมาเพื่อเสริมบรรยากาศของเรื่องเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ในการสร้างสรรค์ ละครชีวิตเป็นบทละครเพลง ผู้วิจัยจึงต้องหาไวยากรณ์แบบใหม่ในการเล่าที่แตกต่างจากบทละครพูด การปรับหรือโครงสร้างบทใหม่ทั้งหมดจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แนวทางในการปรับแก้บทละคร มีดังนี้

- ๑) ปรับโครงสร้างทั้งหมดใหม่ หาเส้นเรื่องหลักหนึ่งเส้นให้คนดูตาม
- ๒) หาที่ให้เพลงได้ทำงานอย่างเต็มที่
- ๓) ให้นำหนักตัวละครแวดล้อมมากขึ้น เพื่อให้ตัวละครแวดล้อมได้วิพากษ์วิจารณ์ตัวละครหลัก เพื่อนำไปสู่การนำเสนอความคิดหลักสู่ผู้ชมอย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยทำการรีอโครงสร้างบทเดิม และออกแบบโครงสร้างการเล่าเรื่องใหม่ หลังจากนั้นผู้วิจัยใช้กระบวนการการพัฒนาร่วมกับผู้กำกับการแสดงและผู้ประพันธ์ดนตรี จนได้เป็นโครงสร้างของการเล่าเรื่องโดยใช้เพลงและดนตรี แล้วจึงพัฒนาเป็นบทละครเพลงต่อไป ความตั้งใจแรกของผู้วิจัยเกี่ยวกับกระบวนการนี้คือการพัฒนบทละครพูดให้เป็นบทละครเพลง แต่เมื่อละครพูดได้จัดแสดง และผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความเป็นไปได้และความเหมาะสมของโครงสร้างบทกับรูปแบบของบทละครเพลงแล้ว ผู้วิจัยพบว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องทำงานกับโครงสร้างของบทใหม่ และเลือกประเด็นใหม่ให้เหมาะกับการใช้เพลงเป็นองค์ประกอบหลักในการเล่าเรื่อง

จากประเด็นใหญ่เรื่องผลของกรรม ผลของการกระทำ และการเลือกกระทำ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหาจากวรรณกรรมจนสกัดออกมาได้เป็นประเด็นเรื่องของการตัดสินผู้อื่นอย่างผิวเผินและมือคตของคนในสังคมไทย ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้ “กระแสน้ำ” และ “ท่าเรือ” เป็นสัญลักษณ์เปรียบกับชีวิต และวัฏจักรและวังวนของชีวิต

ในการออกแบบโครงสร้างการเล่าเรื่อง ผู้วิจัยพบว่า ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นที่ผู้วิจัยต้องหาทางจัดการให้ได้ ประกอบด้วย

๑) ความยาวของละครเพลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อต้องใช้เพลงมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเล่าเรื่อง หากยาวมาก อาจทำให้ผู้ชมรู้สึกเหนื่อยกับการรับฟังข้อมูลจากการแสดงและอารมณ์ความรู้สึกผ่านเพลง

๒) รูปแบบและเรื่องราวที่ผู้ชมคาดเดาได้ ผู้ชมจำนวนมากที่จะมาชมละครเพลง มีความเป็นไปได้สูงที่จะเป็นกลุ่มผู้ชมที่เคยชม หลายชีวิต ในรูปแบบละครพูดมาแล้ว ดังนั้น หากผู้วิจัยเล่าเรื่องวิธีเดิม ใช้เทคนิคเดิม เชื่อมโยงแบบเดิม ผู้ชมก็จะรู้สึกว่าละครเพลงขาดความน่าสนใจได้

๓) การตัดสลับไปมาของแต่ละเส้นเรื่อง ทำให้การหาตำแหน่งวางเพลง (Song Spotting) เป็นไปได้ยากที่จะวางโครงสร้างและรูปแบบของเพลงให้น่าสนใจและน่าติดตาม การตัดสลับไปมาของแต่ละชีวิตอาจทำให้ผู้ชมไม่รู้สึกร่วมไปกับตัวละครได้มากเท่าที่ควร

ผู้วิจัยพยายามแก้ไขจุดอ่อนเรื่องความยาวและข้อมูลที่ท่วมท้นของละครด้วยการพยายามกระชับทุกเหตุการณ์ให้สั้นที่สุด ใช้การเล่ารวบ และตัดข้อมูลรายละเอียดออกไป ไม่นั่นการให้รายละเอียดตัวละคร ๑๑ ชีวิต เพราะคาดเดาว่าผู้ชมน่าจะรู้จักเรื่องอยู่แล้วพอสมควร สำหรับรูปแบบและเรื่องราวที่คาดเดาได้ ผู้วิจัยพยายามแก้ไขโดยรีดโครงสร้างเดิมของบทละครพูด และไม่ยึดติดกับรูปแบบหรือขนบของละครเพลงตามตำรา ผู้วิจัยใช้ชองก์หนึ่งเล่าที่มาที่ไปของ ๑๑ ตัวละครหลัก สร้างคำถามเรื่องบุญกรรมที่ผู้ชมคุ้นชิน เพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดการคิดวิพากษ์ต่อไป ผู้วิจัยสร้างตัวละคร ๑๑ ชีวิตให้ดูเสมือนเป็นอย่างหนึ่ง แต่เมื่อเรื่องดำเนินไป ผู้ชมก็จะเห็นว่าพวกเขาแต่ละคนไม่ได้เป็นแบบที่ผู้ชมได้ตัดสินใจเมื่อแรกเห็น เมื่อเข้าสู่ชองก์สอง การดำเนินเรื่องจะเป็นการสืบสวนสอบสวนเพื่อให้ตัวละครหลัก (วง) ได้ข้อมูลมากขึ้นเรื่อย ๆ ในการหาสาเหตุที่แท้จริงว่าเรือล่มเพราะอะไร แล้วสุดท้ายจบแบบพลิกความคาดหมายผู้ชมอีกครั้งเมื่อวงรู้ความจริงที่ไปไกลกว่าที่วงเคยด่วนตัดสินใจ แต่วงกลับเลือกที่จะไม่กระทำการสิ่งที่ถูกต้องตามอุดมการณ์อย่างที่เคยกล่าวอ้าง เพราะคนที่ถูกตัดสินกลายเป็นตัวเอง

ในระหว่างกระบวนการที่ผู้วิจัยเขียนบทละครเพลง ผู้วิจัยทำงานร่วมกับผู้กำกับการแสดงและผู้ประพันธ์ดนตรีในแง่ของภาพบนเวที และการวางตำแหน่ง

ของเพลง ทำให้ผู้วิจัยพบว่าจุดอ่อนสำคัญที่ต้องปรับแก้อีกครั้งคือข้อมูลของตัวละคร มีน้อยเกินไปและรวบรัดเกินไป ทำให้ตัวละครขาดรายละเอียด ทำให้ขาดเสน่ห์ ส่งผลให้เรื่องราวไม่มีสีสัน ไม่สนุก และไม่น่าติดตาม เดินเรื่องแห้งๆ และรวดเร็วจนผู้ชมไม่สามารถรู้สึกผูกพันหรือรู้สึกร่วมกับตัวละครได้ แม้บทร่างแรกจะสั้นและกระชับแต่ไม่น่าดูและไม่น่าติดตาม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งหลักใหม่แล้วทำการเลือกและขยายส่วนที่จะช่วยให้เรื่องมีสีสันน่าติดตามได้ เพื่อหาสมดุลระหว่างความกระชับกับความมีมิติ น่าสนใจของเรื่องให้ได้

ผู้วิจัยแก้ปัญหาเกี่ยวข้องกับโครงเรื่อง โดยเพิ่มเส้นเรื่องของวงให้มีน้ำหนักมากขึ้น และสนุกขึ้น ผู้วิจัยเพิ่มความขัดแย้งในใจของวง เพิ่มปมปัญหาและบาดแผลในใจวง และขยายเหตุการณ์ให้เข้มข้นขึ้น เช่น การที่วงช่วยลินจงและลูกไม่สำเร็จ แทนที่จะเป็นการแคลงไปช่วยไม่ทันอย่างในบทละครเพลงร่างแรก ผู้วิจัยปรับให้เป็นการที่วงลงไปช่วยถึงตัวลินจงแล้ว แต่น้ำหนักที่ลินจงและลูกโถมเข้าใส่และยึดวงไว้ ทำให้วงเกือบจะจมน้ำไปด้วย วงจึงจำเป็นต้องปลิดมือลินจงออก เหตุการณ์นี้บังเอิญไปตรงกับบาดแผลในใจของวง เรื่องที่วงมัวแต่ทำงานที่อยู่ต่อเรือ ทำให้ภรรยาต้องพาลูกอ่อนไปหาหมอเอง แล้วเกิดอุบัติเหตุเรือพลิกคว่ำจมน้ำตาย

สำหรับเรื่องหาตำแหน่งวงเพลง (Song Spotting) ผู้วิจัยทำการปรับโครงสร้างบทอีกครั้ง โดยขอยกฉากให้สั้นและตัดสลับระหว่างชีวิตที่จัดไว้ในกลุ่มเดียวกัน ขยายตัวละครแวดล้อมให้มีน้ำหนักมากขึ้น เพื่อให้ตัวละครแวดล้อมเป็นตัวร้องเพลงเพื่อวิพากษ์ตัวละครหลักในบางฉาก ผู้วิจัยทำงานร่วมกับผู้กำกับการแสดง ผู้ประพันธ์ดนตรี และผู้ประพันธ์เนื้อร้อง ไปพร้อม ๆ กัน สำหรับกระบวนการนี้ ซึ่งซับซ้อนและใช้เวลานาน เพราะโครงสร้างของบทมีความซับซ้อน ฉีกขนบของละครเพลงทั่วไป

ผู้วิจัยได้จัดการอ่านบทละครในวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑ ณ ศูนย์ศิลปการละครสดใส พันธุมโกมล คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากนั้น ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้แนวทางในการพัฒนาบทละคร สรุปปัญหาที่ผู้วิจัยได้พบ ระหว่างกระบวนการของการสร้างบทละครเพลง หลายชีวิต ได้ดังต่อไปนี้

๑) โครงสร้างแบบหลายโครงเรื่อง (Multi-plot) ของบทนั้นเล้ายาก ผู้วิจัยต้องหาวิธีที่เหมาะสมกับสื่อที่เลือกใช้ ต้องหาจุดเด่นของสื่ออื่น ๆ แล้วนำมาใช้ประโยชน์

ให้ได้ เพื่อให้ได้โครงเรื่องที่ดูง่ายขึ้นสำหรับผู้ชม

๒) การนำเสนอความคิดหลักของเรื่องผ่านโครงสร้างที่ซับซ้อน ทำได้ค่อนข้างยากถึงจะมีเพลงช่วย แต่ถึงอย่างไรก็ไม่ควรบอกความคิดหลักออกไปตรง ๆ ผ่านคำพูดหรือเพลง ผู้วิจัยต้องหาวิธีที่แนบเนียนแยบยล เพื่อให้ตัวละครไปถึงจุดที่เรียนรู้เปลี่ยนแปลง ซึ่งผู้ชมจะได้รับความคิดหลักนั้น

๓) สำหรับรายละเอียดของแต่ละเส้นเรื่องย่อย ผู้วิจัยต้องเลือกอย่างระมัดระวังว่ารายละเอียดที่จำเป็นคืออะไร ถ้าตัดออกมากไปเรื่องก็จะแห้ง ไม่น่าติดตาม ผู้ชมไม่รู้สึกรู้สึกผูกพันกับตัวละคร แต่ถ้าเก็บรายละเอียดไว้หมดละครก็จะยาวและเยิ่นเย้อ ผู้วิจัยต้องลดทอนบางอย่างที่ใช้ดนตรีเล่าเรื่องแทนได้

๔) การใช้ตัวละครแวดล้อม ผู้วิจัยต้องหาวิธีการใช้ให้คุ้ม ไม่ได้ใช้เพื่อให้มีตัวละครอื่นไว้ได้ต่อกับตัวละครหลักเท่านั้น แต่ต้องใช้เป็นตัวปะทะ เป็นอุปสรรค เป็นระเบิดเวลา เพื่อให้เรื่องเดินไปข้างหน้า

๕) การลำดับเวลาการเล่าเรื่อง การเล่ากลับไปกลับมาระหว่างหลังเหตุเรือล่มกับก่อนเหตุเรือล่ม ทำให้ผู้ชมอาจสับสนบ้าง ผู้วิจัยแก้ไขโดยกำหนดกติกาให้ชัดเจนตั้งแต่แรก ใช้กติกาของเรื่องที่ไม่ต้องสมจริง (non-realistic) และหนักแน่นน่าเชื่อ

ละครเพลง หลายชีวิต The Concept Musical จัดแสดงเป็นละครเพลงเต็มรูปแบบระหว่างวันที่ ๑๔ สิงหาคม - ๑ กันยายน ๒๕๖๒ ณ ศูนย์ศิลปการละครสดใสปันธุมโกมล คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากการประเมินผลจากการเสวนาและแบบสอบถามหลังการแสดง เสียงตอบรับเป็นไปอย่างดีมาก แม้ว่าความยาวจะกว่า ๔ ชั่วโมง ผู้ชมส่วนมากชอบโครงสร้างของการเล่าเรื่องโดยเฉพาะผู้ชมที่เคยชมละครพูดเรื่อง หลายชีวิต เมื่อสองปีก่อนหน้า ผู้ชมหลายคนให้ความเห็นว่า โครงสร้างของละครเพลงที่ต่างไปจากละครพูดอย่างสิ้นเชิงผ่านการจัดกลุ่มตัวละครตามประเด็นที่มีความเชื่อมโยงกันโดยใช้เส้นเรื่องของของตัวละครหลักอย่างวงกับก้าน มาเป็นตัวเชื่อมแบบหลวม ๆ แต่หาจุดร่วมจุดต่างให้การจัดกลุ่มตัวละคร ๑๑ ชีวิตให้ชัดเจนช่วยให้ผู้ชมตามเรื่องได้ง่าย เพลงช่วยโอบอุ้มพาเรื่องราวให้เดินไปข้างหน้าได้ดี ในความเห็นของผู้วิจัย โครงสร้างบทในองค์แรกนี้ช่วยให้สามารถปูเรื่องและปมขัดแย้งของตัวละคร ๑๑ ชีวิตไปได้เร็ว กระชับ และเข้าใจง่าย แต่ในทางกลับกัน มิติความลึก

และชั้นเชิงของบทก็จะถูกลดทอนลงไปบ้างเมื่อเพลงทำหน้าที่บอกเล่าตรง ๆ ไปยังผู้ชม

สำหรับองค์สองซึ่งบทใช้วิธีเส้าผ่านการคลี่ปมหลักของตัวละครที่ละตัวโดยให้หน้าหนักกับเส้นเรื่องค้นหาความจริงของตัวละครวงเป็นตัวละครวงเป็นตัวละครวงเรียงเรื่อง ให้ความเกี่ยวพันและความเข้มข้นจากสิ่งที่วงค้นพบมีความยุ่งเหยิงพล้ววนมากขึ้นเรื่อย ๆ ไปจนถึงตอนจบที่ซึ่งเส้นเรื่องของวงและเส้นเรื่องของตัวละครทั้ง ๑๑ ชีวิตจะมาบรรจบกันและสะท้อนซึ่งกันและกัน เสียงตอบรับของผู้ชมค่อนข้างดี อาจเพราะเส้นเรื่องขององค์สองนี้ค่อนข้างเข้มข้น ปมขัดแย้งที่พัฒนาจนไปถึงจุดวิกฤติผ่านเพลงเดี่ยว (solo) ของตัวละครทั้ง ๑๑ ชีวิตและของตัวละครวง ช่วยพาให้เรื่องขึ้นไปถึงจุดสูงของอารมณ์ความรู้สึกได้ อย่างไรก็ตาม มีเสียงติงจากผู้ชมว่าองค์สองนี้เรื่องดูเดินช้าลงกว่าองค์แรก ผู้วิจัยมองว่าอาจเพราะการเรียงลำดับก่อนหลังของแต่ละชีวิตไม่ได้ถูกจัดเป็นกลุ่มเบ็ดเสร็จชัดเจนขององค์แรก ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เคยทดลองทำหริตเมนต์แบบจัดกลุ่มเบ็ดเสร็จเหมือนกันทั้งสององค์แล้ว สิ่งที่พบคือหากองค์สองถูกเล่าแบบองค์แรก ผู้ชมจะไม่ได้ใช้เวลาอยู่กับตัวละครแต่ละตัวนานพอที่จะเกิดความรู้สึกร่วมได้เลย การจัดกลุ่มตัวละครแบบองค์แรกนั้น ผู้ชมจะอยู่ในตำแหน่งของ “พระเจ้า” หรือผู้มองลงมาจากด้านบน เห็นทุกชีวิตแบบเป็นแบบแผน (pattern) ซึ่งจะมีผลทำให้การเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ระหว่างคนดูกับตัวละครอาจจะกลายเป็นแบบผู้มีอำนาจกับเหยื่อชะตากรรมไป ซึ่งจะทำให้ผู้ชมไม่ได้รับสารหลักของเรื่องที่ผู้วิจัยต้องการสื่อสารออกไป นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการเล่นเรื่องแบบจัดทุกตัวละครเข้ากลุ่มตลอดทั้งเรื่องจะทำให้ความแตกต่างหลากหลายและรุ่มรวยของแต่ละชีวิตถูกลดทอนลงไป จะเป็นการขัดกับแก่นของความเป็น “หลายชีวิต” อย่างน่าเสียดาย

ในเรื่องของสารหลัก (Main Message) ของเรื่อง เสียงตอบรับผู้ชมแสดงให้เห็นว่าสารหลักของเรื่องถูกนำเสนอได้อย่างชัดเจน ผู้ชมได้รับสารเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการตัดสินคนอื่น และมองเห็นตัวเองเป็น “คนดี” ที่โดยไม่พยายามทำความเข้าใจคนอื่นที่คิดเห็นต่าง ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งใจนำเสนอ

๑๐. บทสรุป

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานของงานวิจัยนี้ว่า การศึกษาวิเคราะห์การดัดแปลงบทละครเพลงจากวรรณกรรมเรื่อง *หลายชีวิต* โดยใช้การเล่าเรื่องแบบหลายโครงเรื่อง (Multi-plot) ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมในการสื่อแก่นความคิดเรื่องผลของกรรมสู่ผู้ชมละคร จะทำให้ได้บทละครเพลงที่สมบูรณ์ ซึ่งนำไปสู่องค์ความรู้ที่เป็นวิชาการเกี่ยวกับการดัดแปลงบทละครเพลงจากวรรณกรรม ที่จะสามารถถูกใช้เป็นหลักในการสร้างบทละครเพลงอื่นๆได้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอความคิดหลักเรื่อง “การตัดสินผู้อื่นอย่างพิถีพิถัน” ซึ่งอยู่ได้ร่วมแก่นความคิดเรื่อง ผลของกรรม สู่ผู้ชม โจทย์ข้อสำคัญคือ ผู้วิจัยต้องรักษาการเล่าเรื่องแบบหลายโครงเรื่อง (Multi-plot) อันเป็นรูปแบบที่โดดเด่นของวรรณกรรมเรื่องนี้เอาไว้ในบทละครเพลง

ผู้วิจัยพบว่า การดัดแปลงเรื่องราวจากวรรณกรรม *หลายชีวิต* เป็นบทละครเพลง แม้จะมีหลายโครงเรื่อง แต่ก็มียุติให้ผู้ชมตามได้จนได้รับความคิดหลักในที่สุดจากการทดลองเชื่อมโยงประเด็นทางสังคมปัจจุบัน กับสถานการณ์ในอดีตตามท้องเรื่อง ผู้วิจัยพบว่าผู้ชมชาวไทยสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนตัวเข้ากับสถานการณ์ในบทละครได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้ชมสามารถรับความคิดหลักของเรื่องได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าการใช้องค์ประกอบและโครงสร้างของบทละครพูดสามารถนำมาประยุกต์ใช้สร้างบทละครเพลงได้ อย่างไรก็ตาม ธรรมชาติของการสื่อสารในบทละครพูดและบทละครเพลงต่างกัน การปรับระบบวิธีคิดจากการสื่อสารด้วยภาษาพูดไปสู่การสื่อสารด้วยดนตรีและเพลงจึงเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับบทละครเพลง ผู้เขียนบทจำเป็นต้องใช้กระบวนการของการทำให้เป็นละคร (Dramatization) และกระบวนการเล่าเรื่องผ่านเพลง (Musicalization) ไปด้วยกันทั้งสองกระบวนการ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องโครงสร้างบทละครหรือแนวคิดเรื่องสูตรของบทละครเพลงทั้งหมดเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งเท่านั้น ผู้เขียนบทไม่ควรจะยึดติดการใช้มากเกินไป ทั้งนี้ เพราะเรื่องราวทุกเรื่องมีธรรมชาติและลักษณะเฉพาะของเรื่องนั้น ๆ ผู้เขียนบทควรต้องเข้าใจทั้งตัวเรื่องและเครื่องมือที่สามารถใช้เป็นตัวช่วยอย่างถ่องแท้เพื่อหาวิธีนำเสนอให้มีประสิทธิภาพในการสื่อทั้งสารและทั้งความรู้สึกต่อผู้ชมได้

จากการทดลองสร้างบทละครเพลงผ่านกระบวนการสร้างสรรค์งานร่วมกับผู้กำกับการแสดงผู้ประพันธ์ดนตรี และคณะผู้ประพันธ์เนื้อร้อง ผู้วิจัยพบว่า คณะทำงานทุกคนต้องมีความยืดหยุ่นสูง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมงานคนอื่น และพร้อมที่จะทดลองทำในสิ่งที่ยูนอกเหนือจากความคุ้นชินของตนเอง ดังนั้นในการทำงานร่วมกัน สิ่งสำคัญนอกเหนือจากกระบวนการและเครื่องมือต่าง ๆ คือคณะผู้สร้างสรรค์งานร่วมกันจะต้องไม่เอาความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ ต้องเปิดกว้างแต่ในขณะเดียวกันก็ต้องยืนหยัดในความคิดของตนเองและไม่โอนอ่อนผ่อนตามผู้อื่นอย่างไม่มีเหตุผล

บทละครเพลงเรื่องนี้นับเป็นโจทย์ที่ยากและท้าทายมาก แต่ก็สำเร็จลุล่วงได้ในที่สุด ทั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าความสำเร็จมาจากกระบวนการการทำงานสร้างสรรค์ในลักษณะของการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ทำงานที่เกี่ยวข้องทุกคนไปในแต่ละทักษะเช่นนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่านอกจากการสร้างผลงานสร้างสรรค์ที่แปลกแตกต่างให้กับวงการศิลปะการละครและสาธารณชนผู้รับชมแล้ว งานวิจัยนี้จะต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ทรงคุณค่าต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

๑๑. ข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยขั้นนี้ได้ใช้กลวิธีการเขียนบทแบบหลายโครงเรื่องเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์บทละครที่ดัดแปลงมาจากวรรณกรรมต้นทางซึ่งมีจุดเด่นที่มีหลายเรื่องย่อย ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากการเลือกเรื่องที่โครงสร้างแปลกใหม่ยิ่งไปกว่านี้ เช่น เรื่องสั้นที่ไม่มีมีความเกี่ยวข้องกันเลย หรือเรื่องที่มีความซับซ้อนเชิงโครงสร้างมากกว่านี้ อาทิ ภาพยนตร์เรื่อง Cloud at Last หรือ เรื่องที่มีเส้นเรื่องที่ย้อนกลับไปมา อย่างภาพยนตร์เรื่อง Vantage Point มาสร้างเป็นบทละครเวทีหรือละครเพลงเพื่อหาวิธีว่าจะต้องใช้โครงสร้างในการเล่าเรื่องอย่างไรและต้องเพิ่มเติมการใช้เทคนิคในการนำเสนออย่างไรบ้างเพื่อให้สามารถดึงดูดใจอยู่กับละครได้ตั้งแต่ต้นจนจบ น่าจะเป็นประเด็นที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์กับวงวิชาการทางศิลปะการแสดงอย่างมาก

ประการที่สอง ควรมีการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของละครเพลงในประเทศไทยว่ามีศักยภาพในการสื่อสารสะท้อนมุมมองใดในสังคมได้บ้าง ดังเช่นที่ต่าง

ประเทศได้ทำมานานแล้ว เพื่อที่ละครเพลงจะได้ทำหน้าที่ของศิลปะการละครในการเป็นกระจกสะท้อนสังคมได้ต่อไป นอกเหนือจากบทบาทการให้ความบันเทิงรื่นรมย์อย่างที่เป็นมาตลอดกว่าสองทศวรรษที่ละครเพลงเป็นที่นิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ ในผู้ชมชาวไทย

References

- Desmond, J. and P. Hawkes (2006). *Adaptation: Studying Film and Literature*. New York: McGraw-Hill.
- Duangpattra, J. (2001). *Plae Plang lae Prae Roup Bot lakorn* [Translating, Adapting and Modifying Plays]. Bangkok: Siam.
- Hutcheon, L. (2006). *A Theory of Adaptation*. New York: Routledge.
- Pramoj, K. M.R. (2010). *Lai Chiwit* [Many Lives]. (12th ed.). Bangkok: Dokya.
- Spencer, D. (2005). *The Musical Theatre Writer's Survival Guide*. Portsmouth: Heinemann.
- Woolford, J. (2012). *How Musicals Works and How to Write Your Own*. London: Nick Hern Books.

